

drama

SLOVENSKEGA
NARODNEGA
GLEDALIŠČA

6

gledališki list

Gledališki list Drame Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani.
— Lastnik in izdajatelj Slovensko narodno gledališče Ljubljana. —
Urednik Janez Negro — Osnutek za naslovno stran: ing. arh. Uroš
Vagaja. — Izhaja za vsako premiero. Naslov uredništva: Ljubljana,
Drama SNG, poštni predal 27 — Naslov uprave: Ljubljana, Cankarjeva
cesta 11. — Tiska tiskarna Časopisnega podjetja »Delo«, Ljubljana. —
Številka 6., let. XLIV., sezona 1964-65.

IZ VSEBINE:

Bojan Štih: Ob novi domači drami, str. 262 — **Rado Nakrst:** Trst in slovensko gledališče, str. 266 — **Adrijan Rustja:** SNG Trst 1945-1964 (pregled sezon), str. 287 — **Pogovori in pričevanja**, str. 305 — **Mirko Mahnič:** Razmišljanje o govorjenju na odru, str. 314.

**MIRKO
ZUPANČIČ -**

**DOLINA
NEŠTETIH RADOSTI**

ODER KOMEDIJA

MIRKO ZUPANČIČ

DOLINA NEŠTETIH RADOSTI

Režiser in lektor: FRANCE JAMNIK Scenograf: arh. SVETA JOVANOVIČ
Asistent režije: DUŠAN JOVANOVIČ Kostumograf: ALENKA BARTLOVA

O s e b e:

(po vrstnem redu nastopov — premierska zasedba)

Osušek	JANEZ ALBREHT
Pentlja	MAJDA POTOKARJEVA
Govorancar	LOJZE ROZMAN
Osredkar	POLDE BIBIČ
Milena	MILA KACIČEVA
Andrej	ALEKSANDER VALIČ
Peter	RUDI KOSMAČ
Švigavec	JANEZ ROHAČEK
Osredkarica	LIDIJA KOZLOVIČEVA
Govorancarka	SLAVKA GLAVINOVA

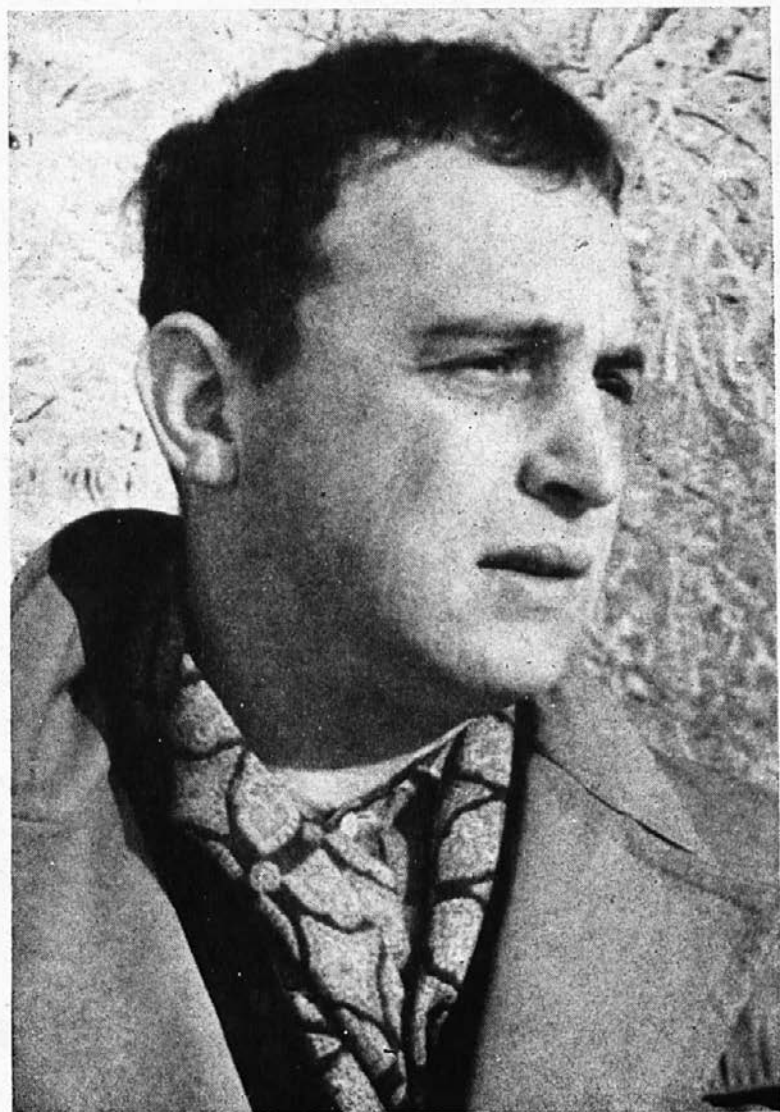
Vodja predstave: VINKO PODGORSEK	Sepetalka: ASTRA PREŽLJEVA
Odrski mojster: ANTON AHACIČ	Masker in lasuljar: ANTE CECIČ
Razsvetljava: LOJZE VENE, SILVO DUH	Frizerka: ANDREJA KAMBIČEVA

Sceno izdelale Gledališke delavnice SNG pod vodstvom
ing. arh. ERNESTA FRANZA

Kostume izdelale gledališke krojačnice pod vodstvom
STANETA TANCKA in ELI RISTIČEVE

Vodja mizarskih del:
VIKTOR LOGAR

Vodja slikarskih del:
LADO SKRUŠNY

OB NOVI DOMAČI DRAMI

Naša dramska literatura se vse prevečkrat zavije v molk, da bi mogla biti s svojo močjo in s svojim naravnim vplivom aktivni in integralni del zavesti in moralne strukture našega časa in naše družbe. Ta neprijeten molk je neredko izraz ustvarjalne nemoči in nejasne zavesti o tem, kaj, kako in zakaj naj dramatik piše in ustvarja. Drugič se spet v molčanju razodeva umetno ustvarjen in zapovedan molk, ki pa z literarnimi problemi nima nikakršne zveze. Potem poznamo molk, ki temelji na občevarju z lastno preteklostjo, ali pa z inozemstvom in tamkajšnjimi simpoziji, konferencami in kongresi. In nazadnje, v slovenski tipologiji molčanja poznamo še molk, ki se je razvil kot posledica zaprtih možnosti, s katerimi so bile v povojnih letih literaturi in dramatiki nekajkrat ukinjene in odvzete prerogative kritike družbe in življenja, njunih posebnosti in navad.

Vplivi takega molčanja in takih molkov, ki smo jih našli, na repertoar sodobnega gledališča, so kajpak vsestranski. Bodimo odkriti in jasni: literarna in gledališka kritika s polno upravičenostjo zahtevata od gledališč, naj uprizarjajo domača dramska dela; gledališka publika se teh del večinoma izogiba kot hudič križa, čeprav so slovenski teksti le redko na programu; gledališka vodstva si močno prizadevajo pridobiti avtorje za sodelovanje, čeprav morajo dramaturgi marsikdaj zapreti obe očesi, ko privolijo v uprizoritev; dramski avtorji pa zahtevajo zaščito in včasih že domačo in tujo dramatiko v repertoarju posameznih gledališč.

Položaj je z eno samo besedo zapleten in nejasen. V takih, vsekakor značilno slovenskih razmerah, ko vsi nasprotujejo vsem in ko nihče ne prizna svojemu bližnjemu ničesar, pa je vendarle res, da nikakor ni mogoče opredeliti slovenske gledališke kulture, ki v njej ne bi bili domači dramski teksti dejavno pričujoči. Zato je treba začeti z delom, ne pa se izgubljati v besednih deklaracijah, zavedajoč se, da z uprizoritvijo enega samega dramskega dela, niti ni vse izgubljeno niti vse pridobljeno, kot marsikdaj mislimo in pišemo.

Tisto, česar slovenska dramatika oziroma njeni avtorji ne poznajo, bi lahko imenovali kontinuiteta ustvarjanja. To pomeni, da nihče ne more postati resnični dramski avtor, če se njegovi gledališki teksti pojavljajo na odru le občasno, ali zelo redko, ali pa celo vsakih nekaj let. Žal na Slovenskem ne poznamo ustvarjalcev, ki bi bili samo dramski avtorji in ki ne bi obteževali svojega peresa in svoje fantazije z opravili mimo in zunaj dramskega izpovedovanja in oblikovanja. Težko je namreč verjeti v to, da lahko nekdo razvije svoj dramski talent, če pa se ukvarja s pisanjem gledaliških iger le enkrat v petih, šestih, sedmih ali celo več letih.

Dramatika je namreč neločljivo združena z odrom, zakaj šele uprizoritev odkrije in razodene pravo vrednost in uporabnost dramskega dela, njegovega vpliva in njegove moči. Dramatik mora živeti z gledališčem, biti in postati mora njegov aktivni sodelavec, ustvarjati mora z mislijo na gledališče, ki mu pripada, poznati mora vse njegove igralske, scenske in tehnične možnosti in sposobnosti. Ko bo vzpostavljena naravna zveza med avtorjem in gledališčem, kakršno so poznali Shakespeare, Molière, Goldoni, Cehov, ali kakršno pozna in uresničuje

dolga vrsta sodobnih evropskih avtorjev v okviru italijanskih, francoskih, angleških, poljskih in drugih gledališč, potem bodo kaj kmalu nastali vsi pogoji za plodno rast slovenske dramatike. Prestižne in skupinske okvire morata nadomestiti duh sodelovanja in volja skupnega ustvarjanja, zakaj tudi v odnosih med gledališčem in domačo dramatiko se marsikdaj razodeva značilna slovenska kulturna bolezen-pomanjkanje stikov, vsesplošna zavist in provincialni herostratski kompleks.

Če zahtevamo od domače dramatike pogum, talent, kritično ostrino in posluš za naš čas in naše razmere, od družbe in njenih praktičnih konvencij pa široke in plodne možnosti za svobodno uveljavljanje moralno kritičnih in umetniških načel literature, potem je kajpak jasno, da je tak program mogoče uresničiti samo s tvornim sodelovanjem med gledališčem in dramatikom, z njuno skupno ustvarjalno voljo.

Toda, tako gledališču, kakor dramatiku moramo nuditi vse eksistenčne pogoje. Če vzdržujemo v naši družbi trgovske potnike, manipulante, bančne šefe, nižje in višje uradnike, potem ne vidimo nikakršnega razloga, zaradi katerega ne bi mogli uresničiti materialno in socialno varen status svobodnega umetnika — slikarja, glasbenika, pesnika in dramatika. Vemo, da je tako na vzhodu, kakor na zahodu mogoče dostojno živeti kot svobodni ustvarjalec. Ne naša številčna majhnost ali pa naše skromne finančne možnosti, pač pa naš provincializem in naša usmerjenost zgolj v tehnično civilizacijo, sta vzrok, zakaj padejo z bogato pogrnjene mize še vedno drobtinice za slovenskega poklicnega umetnika. Tisti, ki se ukvarjajo z računom, so ugotovili, da sodobni slovenski dramatik v najboljšem primeru kupi s honorarjem za svoje delo komaj 200 kg telečjega mesa, medtem ko je Ivan Cankar — ki se je vse svoje življenje pritoževal zaradi nizkih honorarjev —

Prizor iz Zupančičeve »Hiše na robu mesta« v izvedbi ljubljanske Drame (1961/62)

Scena iz Zupančičeve igre »Rom-
bino — žalostni klovn« v izvedbi
MG Ljubljana (1959/60)

lahko kupil s honorarjem za eno ali drugo dramo — vsaj dva para volov... Morebiti je nekaj pretiravanja v tem. Toda prav zato je blizu resnice tožba o položaju slovenskega poklicnega umetnika.

Toda kljub vsemu se bo v letu 1965 dvignil zastor trikrat za slovensko dramsko delo. Nocoj za komedijo Mirka Zupančiča »Dolina neštetihi radosti«, a kmalu nato še za dve komediji, in sicer Petra Božiča »Brata« in Mire Miheličeve »Ura naših dni«. Dolina neštetihi radosti zdaj čaka na svoje sodnike in gledalce. In ko je zorela in nastajala na pisalni mizi, so se v avtorjevi zavesti in fantaziji prikazale tiste majhne in velike moralne šibkosti, ki zavirajo zdrav in naravni polet življenja. Ironija se je združila z bolečino in prizadetostjo, kritika pa z ljubeznijo. Imeti rad vse, kar je našega, a biti sodnik tistega kar ne velja, to je poglobljena in vodilna misel novega slovenskega dramskega dela. Zato je njegova komedijska ironija tvorna in spodbujajoča.

BOJAN ŠTIH

Trst — novi Kulturni dom ponoči

TRST IN SLOVENSKO GLEDALIŠČE

I. OD POČETKOV DO PRVE VOJNE

Ko je naš tržaški okoliški kmet še nosil svojo narodno nošo, ko so v Barkovljah še hodili kratkohllačniki, ko so naše slovenske gospodične in gospe pometale z dolgimi krili po kamnitih pločnikih in ko je hodil naš slovenski meščan v haveloku in s cilindrom, z debelo zlato verižico na telovniku, opazimo zelo živahno kulturno delovanje v Trstu samem in njegovi široki okolici. Trst je štel leta 1850 z okolico vred 82.000 prebivalcev. Vsa tržaška predmestja kot Sv. Ivan, Rocol, Škedenj, Rojan, Barkovlje, Škorkola, Greta, Opčine so bila izrazito slovenska in samo po sebi razumljivo tudi vse bližnje in daljne vasi. V mestu samem so že delovali slovenski obrtniki, delavci, nižji uradniki, duhovniki ter naši prvi izobraženci, ki so študirali na Dunaju in v Gradcu. Tako je Trst sam štel že velik odstotek slovenskih meščanov.

Leta 1846 je iz pokrajinskega fonda bila ustanovljena »Dispensa dei libri scolastici per le scuole elementari del Litorale, presso i magistrati di Trieste«. Ta urad je imel nalogo tiskati šolske knjige in iz takrat objavljenega seznama vidimo, da so tiskali 18 italijanskih, 13 nemških in 14 slovenskih knjig. Iz tega je razvidno, da je bilo število slovenskih učencev skoraj v istem sorazmerju z drugorodci.

Prva slovenska ljudska šola je bila ustanovljena leta 1798 na Opčinah. Leta 1804 šola na Katinari, leta 1805 šola v Barkovljah in Bazovici, 1827 v Škedenju, 1845 pri Sv. Križu, 1854 pri Sv. Ivanu in Proseku, 1862 v Rojanu, 1867 na Lovcu in 1868 v Trebčah itd. Hrvatje so imeli svojo osnovno šolo v Trstu že leta 1787.

Leta 1866 sta začela izhajati tednika Ilirski primorjan in pa Tržaški ljudomil.

Ne smemo pozabiti, da je bila tiskana prva slovenska beseda v Trstu 1675.

Tržaški Slovenci so živeli med Nemci in Italijani in se je zaradi tega in zaradi raznih medsebojnih nasprotij razvila v njih trdna narodna zavest. Če se je doslej razvijalo družabno življenje Slovencev ob raznih domačih praznikih in ob krstih, porokah, pogrebih in procesijah in se je ob teh prilikah gojila narodna in cerkvena pesem, se je oglasila želja po ustanavljanju pevskih zborov, cerkvenih in posvetnih, ter po bolj organiziranih oblikah kulturnega izživljanja.

V revolucionarnem letu 1848 se je 6. decembra ob 18. uri ustanovilo v Trstu *Slavjansko društvo*. Starosta mu je bil pesnik Jovan Vesel-Koski. Društvo je imelo političen in kulturni program. Pozneje pa se je prilagodilo meščanski družbi z raznimi zabavami in prireditvami. 29. januarja 1861 se je Slavjansko društvo prelevilo v *Slovansko čitalnico*.

Iz revije *Jadranski Slavjan* je razvidno, da je Slavjansko društvo 2. junija 1850 uprizorilo pod vodstvom Feliksa Globočnika komedijo »Tat v mlinu« ali »Slovenec in Nemeč«, ki jo je napisal Stepanek. To je bila prva slovenska predstava v Trstu. za katero imamo točen datum.

Slavjanska čitalnica v Trstu je bila *prva* slovenska čitalnica na Slovenskem. Šele za njo so ustanovili čitalnico v Mariboru in potem v Ljubljani. Za njenega prvega tajnika so poklicali v Trst pisatelja Frana Levstika, kateri je podučeval člane v knjižnem slovenskem jeziku. V Trstu je ostal eno leto. Jan Lego je vodil pevski zbor Slovansko pevsko društvo. Že samo ime pove, da je imela čitalnica slovenski značaj. V njej so se zbirali poleg Slovencev tudi Hrvati, Srbi, Čehi, Poljaki in drugi. Postopoma pa je dobila čitalnica slovenski značaj. Sedež čitalnice je bil prvotno na Velikem trgu, pozneje v Mazzinijevi ulici in na koncu v ulici Sv. Frančiška št. 2. V teh prostorih je sedaj nočni lokal.

Čitalnica je prirejala razne prireditve in ena takih prireditev — najbrž predstava — je bila 1868. Pogostoma pa so nastopali s svojim pevskim zborom. Leta 1880 so prvič nastopili v gledališču Fenice.

Prosvetno delo v Ljubljani in v ostali Sloveniji je prav gotovo spodbujalo Tržačane h kulturnemu delovanju in je pogostoma hodilo vzporedno z njimi ali celo prednjačilo.

V Rojanu so meseca aprila 1874 ustanovili svojo Slovensko čitalnico. Glavni pobudnik je bil rojanski župnik Taler. V odboru pa so bili kot njen prvi predsednik Novak, potem Cegnar, Mankoč, Žitko, Vesel in drugi. Včlanjenih je bilo čez 200 članov, kar je bilo za tisti čas zelo veliko. Čitalnica, ki je imela predvsem vzgojni namen, je sčasoma razširila svoj delokrog. Člani so prihajali v čitalnico čitat razne časopise in knjige in tako se je iz tega pogostega sestajanja porodila želja po javnih nastopih. Začetki so bili kajpada skromni: recitacije, nekaj petja, mogoče kakšna enodejanka. Čimbolj pa je društveno življenje napredovalo, bolj so čutili potrebo po obširnejših in vsebinsko boljših igrah in tako so leta 1878 začeli prirejati tudi gledališke predstave. Gledališki odsek je oktobra istega leta uprizoril Linhartovo »Županovo Micko«. Igrali so v Pertotovi hiši poleg cerkve v Rojanu v nekoliko večji sobi. Micko je igrala 18-letna Kobalova, igrali so še Dolinar, Brenc, Mihelič, Karis in drugi. Ljudi se je nabralo toliko, da jih je bilo več zunaj kakor v sobi. Ker je igrice zelo uspela in so se o njej v »Edinosti« pohvalno izrazili, so se toliko ojunčili, da so igro ponovili v nekem skladišču, ki je bilo nekaka zidana baraka v ulici Coroneo. V to improvizirano dvorano so Rojančani verjetno prvi prinesli slovensko besedo s celovečerno predstavo iz predmestja v Trst. Predstave so bile zaradi pomanjkanja razsvetljave popoldne. Leto kasneje je prevzel to skladišče v najem tržaški Sokol in jo preuredil v telovadnico in gledališko dvorano. Diletantje so tam še igrali nekaj iger, dokler ni leta 1882 hišni gospodar najemnino odpovedal in tako je skromno slovensko gledališče s Sokolom vred ostalo brez strehe. Društveno delovanje se je razvijalo. Dramskemu odseku se je leta 1899 pridružilo pevsko društvo »Zarja«, ki je štel 55 pevcev.

Leta 1881 se je v Trstu osnovalo »Tržaško podporno in bralno društvo«, ki je štel 1355 članov. Leta 1894 je bilo ustanovljeno pevsko društvo »Kolo« s 132 člani. 1898 pa se je osnoval zavod Sv. Nikolaja z 247 člani.

Za delovanje vseh teh novoustanovljenih društev in čitalnic je važno to, da so dobili Slovenci v Trstu svoj časopis »Edinost«, ki je prvič izšla 8. februarja 1876. »Edinost« je bila v začetku štirinajstdnevnik. Pozneje je začela izhajati kot dnevnik razen ob nedeljah in praznikih. Pozneje pa vsak dan skozi ves teden. Časopis je imel svoj

Prvi odbor Slovenskega podpornega društva in diletantje prve slovenske predstave v gledališču Fenice 31. 1. 1880

oddelek za kulturno delovanje v Trstu in je o tem obširno pisal. Kulturnemu delovanju na Tržaškem je bil v neprecenljivo korist.

Leta 1882 so ustanovili *Dramatično društvo pri Sv. Ivanu* na pobudo in pod vodstvom Josipa Negodeta. Svetoivančani so naglo napredovali in se začeli meriti v zahtevnejših tekstih. Najprej so pripravili igro »Vagabund« in nato »Mlinarja in njegovo hčero«, katero so, mimogrede omenjeno, igrali vse tja do leta 1914 ob prazniku Vseh svetih. V teh prvih igrah so nastopali Godina, Teršič, Micheluzzi, Vatovec, Ponikvar z ženo, Nadiškovi in Jarčeva. S prvo igrico so gostovali še v Škedenju in pri Sv. Magdaleni. Mlinarja pa je igral Negode.

Voditelju takratnih tržaških Slovencev Dolinarju se je aprila 1884 predstavil prišlec Janko Stele, 24-letni mladenič. Bil je dober pevovalca in zaveden slovenski propagator. Tržačani so ga vzljubili. Še isti teden po njegovem prihodu so ustanovili pevsko društvo »Zora« pri Sv. Ivanu, ki je štel 36 članov. To je bilo prvo pevsko društvo v tržaški okolici. Prva pesem, ki so se je naučili, je bila »Slovenec sem«.

Seveda drugje niso hoteli držati križem rok in tako so v *Barkovljah* po vzgledu Svetoivančanov ustanovili pevsko društvo »Adrija« pod vodstvom Draga Martelanca. Društvo je štel 70 članov. V Barkovljah so bili zelo delavni in odlični prosvetnjaki. Pred prvo svetovno vojno je vodil tu dramsko skupino pesnik Janko Samec. Bil je resen režiser, ki je imel tudi po 20 vaj za navadno burko. Bil je tudi izvrsten scenograf.

Pri vsaki novi igri so morali odborniki posojati svoje sprejemne sobe, tako da je bil oder opremljen kakor pri njih doma. Ker je posodil pohištvo vsakokrat drug odbornik, je seveda bila tudi scena vsakokrat drugačna.

V istem času so ustanovili v Škedenju zbor »Slovenska vila«. 8. septembra 1889 je škedenjski cerkveni pevski zbor priredil svojo prvo javno veselico. Dogodek je tako navdušil nekega domačina, ki so mu po domače pravili Smec, v resnici pa se je pisal Sancin, da je ustanovil pevsko društvo »Velesila«. Zbor je štel 40 članov. Pod njegovim vodstvom so začeli študirati »Županovo Micko«. Zasedba je sicer neznana, vendar so se ohranila imena nekaterih sodelujočih. Sodelovali

so Oraš, Lazar, Pižon, Vovk in Josipina Fonda. Smecu gre velika zasluga za kulturno prebujeenje Slovencev v tem delu mesta.

Leta 1892 so ustanovili pri *Sv. Magdalen*i Spodnji pevsko društvo »Slava« z 29 člani. Dve leti pozneje je društvo priredilo svojo prvo veselico z igro »Ko-te-riba«. Igrali so poleg ostalih Nardin, Pregarc, Velsjet, Kovačič, Karis, Šušek in Nardinova.

Leta 1897 so v *Škednju* ustanovili slovensko čitalnico, ki je štela 110 članov.

Narodna zavest in želja po kulturnem udejstvovanju je preplavila ves teritorij. Društva so nastajala kot gobe po dežju. Naj omenimo samo nekatera: Pevsko društvo »Zvon« na Opčinah 1890, pevsko društvo »Danica« na Kontovelu, pevsko društvo »Hajdrih« na Proseku, pevsko društvo »Lipa« v Bazovici 1899 s 40 člani, pevsko društvo »Primorec« v Trebčah, pevsko društvo »Slovenska straža« v Gropadi, pevsko društvo »Zastava« v Lonjerju in razna druga društva v mestu samem npr. Delavsko podporno društvo, Zveza tržaške slovenske mladine, Čitalnica pri Sv. Jakobu, Obrtniško društvo, Izobraževalno trgovsko društvo, Društvo brivcev, Delavska organizacija, Družba sv. Cirila in Metoda, Dramska družina na Proseku, Dramska družina na Kontovelu itd., itd.

Slovenska pesem je donela iz vsake vasi. Z ustanovitvijo vseh teh društev je kילו povsod prosvetno delo. Vsako nedeljo so bile veselice s petjem, z deklamacijami, solospeli, dueti, kvarteti, na koncu pa so vedno uprizorili kratko enodejanko ali dvodejanko vesele ali burkaste vsebine. Tako tržaškemu Slovincu ni manjkalo ob nedeljah zabave med svojimi rojaki. Po predstavi pa se je vedno razvila ljudska zabava, ki je našla svoj vrh v plesu na vaških »brjarjih«. Večina društev je priredila po dve veselici na leto. Ta pojem — veselica — ki je bil za te prireditve najprimernejši, je ostal do današnjih dni, tako da Tržačani še danes imenujejo gledališko predstavo »veselica«.

Vse te dramske skupine oziroma odseki pevskih društev so v začetku igrali kratke in lažje stvari, pozneje pa so se lotili tudi velikih del kot je npr. »Deseti brat«. Tako so imeli v Barkovljah in pri Sv. Ivanu večkrat goste igralce iz Ljubljane, kakor Danila, Danilo, Verovška in Nučiča. Taki večeri so bili pravi triumfi in polni navdušenja.

Med vsemi društvi je bil prvi Sv. Ivan in si tako priboril častno mesto v bogatem kulturnem izživljanju. Dramatično društvo je postalo najresnejše med vsemi prosvetnimi ustanovami. V društvo so se vpisali tudi ljubitelji igralsstva iz sredine mesta in drugih predmestij kakor Štoka, Soko, Grebenc, Štular z ženo, Pianno, Zužek itd.

Največja zasluga gre predvsem režiserju in zelo dobremu igralcu Jaki Štoku s Kontovela. Imel je tudi izredno organizacijsko sposobnost, ukvarjal pa se je tudi s pisanjem burk, ki so jih amaterski pa tudi poklicni odri po vsej Sloveniji mnogo igrali. Posebno naslednje: »Ne kliči vraga«, »Trije tički«, »Moč uniforme«, »Anarhist« in »Mutasti muzikant«. To so burke z enim, dvema ali tremi dejanji. Nimajo literarne vrednosti, so pa zabavale in kar je najvažnejše, vlivale in širile ljubezen do slovenskega igranja in pridobivale občinstvo za gledališče.

V mladih letih je bil uradnik, pozneje pa lastnik edine tržaške slovenske knjigarne v Trstu. Jaka Štoka je prvi zaoral trdo ledino, ko se je polagalo temelje bodočemu slovenskemu gledališču v Trstu.

Seveda gre pa tudi vse priznanje ostalim igralcem, ki so se trudili za razvoj dramske umetnosti.

Leta 1894 so igrali igro Ignacija Borštnika »Stari Ilija«. Sodelovali so Štoka, Soko, Štular z ženo, Pianno, Žužek in drugi. Igro so dvakrat ponovili v redutni dvorani Politeama Rossetti. Pri predstavi je sodelovalo Slovensko pevsko društvo pod vodstvom odličnega kapelnika Bartelja in svetoivanska godba. Glavno vlogo je igral Negode. Uspehi so režiserju Štoki narekovali drzno misel, da je začel zbirati okrog sebe najboljše tržaške in okoliške diletante. Med njimi Ponikarja in soprogo ter Odelovlo (Modičevo) in druge. V tej obogateni obliki so prvič uprizorili spevoigro »Čevljar baron«. V vlogi čevljarja Podplata je nastopil Grebenc, ki je, kakor pravi kronika, bil v tej vlogi nenadkriljiv. Igrali so še Grmekova, Štular in drugi. Naslednje predstave so bile »Pojdimo na Dunaj«, »Deseti brat« in »Rokovnjači«. V teh igrah je gostoval češki igralec Dobrovolny. Režiral je Jaka Štoka in v »Rokovnjačih« igral Nandeta. Kronika pravi, da bo Nande še dolgo mnogim ostal v spominu. Blaža Mozola je takrat sijajno odigral diletanta, ki ni v ničemer zaostajal za poklicnim igralcem.

Tržaški diletantje so nastopali v Trstu v teatru Fenice, v katerem je bilo posebno lepo videti naše ljudi v nabito polnem amfiteatralnem gledališču. Nastopali so tudi v teatru Armonia, ki je stal na koncu Via Torrente, sedaj na ulici Carducci. To gledališče so pozneje preimenovali v Teatro Goldoni in ga leta 1912 (?) porušili. Lastnik gledališča Fenice je bil Slovencem naklonjen in jim je rad dajal v najem svojo dvorano. Teater Armonia je bilo težje dobiti v najem. Da pa bi Slovenci dobili na voljo gledališče Verdi ali pa dvorano Politeama Rossetti, sploh ni bilo govora, ker so jim bili Italijani zelo nasprotni in je bilo takrat med italijanskimi šovinisti in Slovenci veliko nasprotje. To lahko opazimo v političnih časopisnih člankih. Seveda so Nemci, ki so bili takrat glavni gospodarji, to podpirali in podpirali.

Leta 1903 je igralo »Desetega brata« Slovensko gledališče iz Ljubljane. Ljubljancani so tudi igrali pri Sv. Ivanu igro »Pri vratarju«.

*

6. marca 1905 so tržaški slovenski socialisti ustanovili Ljudski oder, čigar namen je bil gojiti napredno slovensko ljudsko prosveto v smislu novih idej, ki so bile tedaj na pohodu.

Pobudo za ustanovitev Ljudskega odra je dal Karlo Vrabec, ki je bil že prej med ustanovitelji Dramatičnega društva v Trstu. Prvi odborniki so bili le delavci. Predsednik je bil Jernejčič, tajnik pa I. Regent, knjižničar je bil Karlo Vrabec, ki je bil obenem iniciator prvih slovenskih uprizoritev (Čehova »Medved« in »Snubač«) v dvorani bivšega Delavskega doma v ulici Boschetto št. 5, kjer je bil prvi sedež Ljudskega odra. Tu so si tržaški delavci ustanovili tudi svojo knjižnico, ki se je po prvi svetovni vojni razvila v najbogatejšo slovensko javno knjižnico v Julijski krajini. Leta 1920 je Ljudski oder štel že 64 podružnic in potujočo knjižnico, ki je oskrbovala s knjigami še drugih 43 delavskih kulturnih, pevskih ali športnih društev.

Razen čitalnici je Ljudski oder posvečal veliko pažnjo tudi predavanjem. Ze leta 1906 je zmnogel kar 36 predavanj v Trstu. Ta so bila po večini v veliki dvorani Delavskega doma prej v ul. Boschetto, pozneje pa v ul. Madonnina.

Leta 1907 je v društvu prvič predaval tudi Ivan Cankar. Ves čas obstoja Ljudskega odra je vladalo največje povpraševanje prav po

knjigah Ivana Cankarja, kar je pisatelja nedvomno tudi vezalo, da je prav tu imel svoja najpomembnejša predavanja.

Tik pred fašističnim nastopom leta 1921 je število podružnic naraslo že na 70 in Ljudski oder je postal vodilna prosvetna organizacija primorskih Slovencev. Predsedništvo je tedaj vodil dr. Ferfolja.

V okviru Ljudskega odra je bil tedaj ustanovljen »Višji kulturni svet«, ki je začel izdajati literarno — politično revijo »Njiva«. Ta je postala glasilo najnaprednejših socialistov Julijske krajine. »Njiva« je izhajala dvakrat mesečno in sicer le 10 mesecev, potem je bila kot vse ostale slovenske organizacije v Trstu nasilno ukinjena.

*

Vse te prireditve so bile nabito polne in polne navdušenja. 20. decembra 1898 je pevsko društvo »Kolo« imelo velik koncert v Politeama Rossetti, ki so ga izjemoma dobili na razpolago. Navdušenje je bilo takšno, da so se tresli zidovi gledališča. Jasno, da sta slovenske nasprotnike obšla zavist in strah. Lokalne administratorje je vse to hrupno nacionalno delovanje nemalo zaskrbelo. Ker niso mogli legalno prepovedati takšnih kulturnih shodov, so jih začeli birokratsko omejevati. Dvorane v sredini mesta so bile čedalje manj dosegljive. Zato so se morali zadovoljiti z dvoranami v okolici, ki pa so bile čisto pretesne. V vseh — nastopajočih in poslušajočih — se je takrat pojavila želja, da bi stopili v lastno koncertno in gledališko dvorano, ki bi lahko zagotovila nemoteno delovanje in rast slovenske prosvete.

Slovenski možje, ki so stali na čelu političnega in kulturnega življenja, ter mlada slovenska politična generacija so po daljših razgovorih in posvetovanjih sklenili ustanoviti Dramatično društvo v Trstu in sezidati Narodni dom.

5. marca 1902 je bilo objavljeno, da je politična oblast potrdila pravila Dramatičnega društva. Ustanovni shod je bil v soboto 8. marca 1902 ob 8. uri zvečer v Slovanski čitalnici v ulici Sv. Frančiška št. 2. Obisk je bil velik. Zborovanje je otvoril predsednik ustanovnega odbora Jaka Štoka, ki je poudaril približno sledeče: »Veliko zanimanje naših ljudi za predstave, ki smo ga spoznali že v telovadnici Sokola v ulici Coroneo, v redutni dvorani Politeama Rossetti, kjer smo igrali »Požigavčevo hčer«, »Starega Ilijo«, »Mlinarja in njegovo hčer«, »Čevljarja barona«, nam je moralo poroditi misel o ustanovitvi Dramatičnega društva, katero bi prirejalo redne predstave. Bliža se čas, da se v bodočem Narodnem domu otvori hram prosvete, kjer se bo svobodno razvijala slovenska dramatika; smemo računati z gotovostjo, da bo delovanje Dramatičnega društva uspešno in koristno.«

Prečitali so društvena pravila in ker se k točki »razni predlogi in nasveti« ni nihče oglasil, so izvolili stalni odbor, v katerega je bil izvoljen za predsednika dr. Josip Abram, v odbor pa Grebenc, Gorup, Godina, Štoka, dr. Mrhar, dr. Černe in drugi. Za tajnika je bil izvoljen Josip Prunk, za blagajnika Ivan Gorup, za intendanta in igralski odsek je bil izvoljen Jaka Štoka kot najboljši in najbolj izvedeni gledališki diletant. Dr. Abram je po imenovanju izjavil, da prevzema težko nalogo s predsedstvom društva, ki naj bo temelj bodočega slovenskega gledališča v Trstu. Vendar pa je optimistično poudaril, da so tudi drugi narodi — Čehi in Hrvati — začeli z malim. In ta njih začetek se je razvil v mogočno dramatično umetnost, ki je vplivala na ves kulturni razvoj in si polagoma pridobila veliko slavnih umetnikov. Kakor

drugod se mora tudi pri nas delati, da bo imel začetek lep uspeh. Bolj nego katero drugo društvo bo Dramatično društvo potrebovalo denarne podpore. Druga gledališča v Trstu in drugod uživajo podpore mest, dežel in drugih korporacij ali pa so sama kapitalistična podjetja. Ker društvo ne bo imelo nobenih takih podpor, je treba računati na podporo narodnega občinstva. Zato se bo sprejemalo podporne člane. Tak podporni član bo plačeval na leto 12 ali 6 kron in s tem vzvišeno podpiral težavno nalogo: ustvariti novo polje dramatične umetnosti in končno dobiti stalno gledališče.

Izšel je glas o ustanovitvi šole Dramatičnega društva. Vanjo se vabi predvsem inteligenco. Pouk je bil vsak ponedeljek ob 8. uri zvečer v telovadnici Sokola (verjetno v šoli v ulici Battisti), tam so bile tudi vaje za predstave.

Prva predstava Dramatičnega društva je bila v nedeljo 27. aprila 1902 v gledališču Armonia. Zeleli so jo imeti v gledališču Fenice, ki ga pa ni bilo mogoče dobiti. Igrali so spevoigro ali polopereto »Čevljar baron«. Občinstvo je bilo kljub slabemu vremenu (verjetno burja) zelo številno. Razpoloženje svečano in najboljše. Predstava je pod vodstvom Grebencu lepo uspela, igrali pa so Ponikarjeva, Stoka, Kobanova, Grebenc, Stular in drugi. Sodeloval je zbor Slovansko pevsko društvo s sodelovanjem vojaške godbe. Kritika je dobro ocenila igranje in petje, v nji je bilo tudi poudarjeno, da je treba delovanje društva spremljati kritično in vzgojno.

Ta predstava je bila zgodovinskega pomena za vso slovensko kulturno javnost. Saj se je z njo postavljaj temeljni kamen bodočega slovenskega gledališča v Trstu. Ob tem velikem dogodku se je tudi spoznalo, da bi Narodni dom ne mogel opravljati svoje kulturne naloge brez Dramatičnega društva.

V pričakovanju novega Narodnega doma so bile predstave bolj redke. 23. novembra 1902 so igrali »Divjega lovca« v teatru Armoniji.

Ob vseh koncertih in prireditvah, kakor tudi pri predstavah, koncertih, plesih in maškaradah, ki so se jih udeleževali Slovenci iz vseh slojev in vsi v Trstu živeli Slovani, se je čisti dobiček nabiral za zidavo Narodnega doma. Naši takratni veljaki so vedeli, da se bo s takim nabiranjem prepočasi steklo dovolj denarja. Naši ljudje so bili povečini revni. Najboljša pot do denarja je trgovina. In tako sta se sestala leta 1886 na Dunaju državna poslanca Mihael Vošnjak in Ivan Nabergoj in se dogovorila, da se ustanovi v Trstu Slovenski denarni zavod. 21. novembra 1886 je Nabergoj, ki je bil tudi načelnik »Edinosti«, sklical zaupni shod tržaških slovenskih veljakov v dvorani Slavjanske čitalnice. Udeležba je bila polnoštevila. Govorili so: Špinčič, Jenko, Vošnjak in dokazali potrebo po denarnem zavodu, prečitali so tudi sestavljena pravila. Izvolilo se je načelstvo Hranilnega in posojilnega društva. V odboru so bili: Živic, Sorli, Dekleva, Vatovec, Smid in dr. Pertot. Osebnne razmere so bile krive, da je prišlo do registriranja in otvoritve banke šele leta 1891, pet let po občnem zboru. Denarni zavod je štel 4298 članov. Sad te banke je bil poznejši Narodni dom v Trstu. Naši velmožje so vedeli, da je slovensko gledališče tribuna slovenske misli, da je govorjena slovenska beseda pronicanje naprednih misli, narodna samobitnost pa izločevalec vsega pokvarjenega in odtujenega v živem narodnem občestvu. Zato je bil potreben tak Narodni dom, kjer bi se vršile vse kulturne, gospodarske in politične manifestacije.

Nekoliko zgodovine o zidavi Narodnega doma.

Slovenci so za zgraditev Narodnega doma hoteli kupiti najprej Monte Verde, katerega pa je kupila tržaška občina. Pridobili so si prostor pred Piazza Caserma. Na širokem prostoru je stala nizka hiša, v kateri je bila Dolenčeva tiskarna, zraven nje pa še eno nizko poslopje.

Na tem mestu so se odločili postaviti Narodni dom. Graditi so ga začeli leta 1903 v mesecu aprilu. Načrt je napravil Maks Fabiany, palačo pa je zgradilo gradbeno podjetje Martelanc. Zgradba je bila dovršena v avgustu 1904. Štirinadstropna stavba, ki je bila mojstrsko delo projektanta, je imela pročelje na trg. Svočas je bil to najlepši del mesta. Skozi lepo vežo se je prišlo do dvojnih stopnic, ki so vodile v prvo nadstropje. V nadstropju je bila na desni strani čitalnica, na levi pa prostori Tržaške posojilnice in hranilnice, ki je bila ustanovljena pred 15 leti in se visoko dvignila, saj je imela 12.000.000 kron letnega prometa. Njen predstavnik je bil I. Ulčkar. V istem nadstropju je bila naravnost ko se je prišlo po stopnicah velika gledališka dvorana z razsežno galerijo. Oder je imel najmodernejše naprave in mašinerijo.

V pritličju je bila velika telovadnica tržaškega Sokola.

Na eni strani vhoda je bila kavarna, na drugi strani pa restavracija z imenom Balkan. Nad restavracijo je bil hotel s 60 moderno urejenimi sobami. V prvem nadstropju je bila obednica za goste. Imel je tudi električno dvigalo in moderno kegljišče. Cela stavba je imela električno luč. Vsi prostori v stavbi so bili moderno in umetniško opremljeni z vsemi možnimi udobnostmi. Pohištvo je bilo v angleškem slogu. Stavba je vzbujala občudovanje zaradi zunanosti in notranosti, saj je spadala tedaj med najlepše v Trstu.

Celo stavbo in opremo z vsemi deli so izdelale samo slovenske tvrdke in obrtniki. Otvoritev gostinskih prostorov je bila v sredo 12. oktobra 1904 z ogromnim obiskom navdušenih Slovencev in Slovanov. Dobro razpoloženje je trajalo do jutra. Prišle so trume radovednega naroda. Vsi so se znašli doma — svoji na svojem. Palača je postala pravi dom vseh Slovanov v Trstu, simbol poguma in vztrajnosti in želje po enakopravnosti z Italijani.

Razumljivo je, da je razkošje Narodnega doma bodlo v oči nacionalne nestrpnosti, toliko bolj, ker so ti imeli v mislih gradnjo velikih stanovanjskih blokov v tem predelu mesta. Prišlo je celo tako daleč, da je pod pritiskom fanatikov hotel tržaški magistrat porušiti vodnjak, ki je stal pred Narodnim domom in je bil grajen v arabskem slogu, ter parcelo uporabiti za zidavo neke dunajske banke. Zaradi živahnega prometa pa so na občini izglasovali, da se načrti niso uresničili.

Pozneje so fašisti zgradili pred požganim Narodnim domom veliko palačo tvrdke Arrigoni, ki naj bi zasenčila slovenski spomenik v središču mesta.

Dramatično društvo, banka in čitalnica so se vselili v Narodni dom 22. avgusta 1904.

Prva prireditev v Narodnem domu je bila v soboto 10. decembra 1904 v prostorih Slovenske čitalnice. Pri tej oficialni otvoritvi je bila dvorana nabito polna najelegantnejšega občinstva. Priredili so zborovski in violinski koncert. Igral je orkester 97. pešpolka. Po stari in lepi slovenski navadi so zaključili slavlje v restavraciji, kjer jim je igrala vojaška godba, pozno ponoči.

Po kolavdaciji dvorane je Cesarsko-kraljevo namestništvo dovolilo nje uporabo, ker niso našli nobenih zaprek.

Otvoritev velike dvorane, ki je bila v četrtek 15. decembra 1904, naj bi pokazala svetu in someščanom druge narodnosti veličino slovanskega duha, ki jih druži vse v eno, obenem pa, da Slovani ne zaostajajo v umetnosti za drugimi narodi. Zato je Slovensko pevsko društvo povabilo na otvoritveno svečanost slavni ruski pevski zbor »Nabine slavjanske«, ki je štel 45 pevcev. Zbor je pel ruske, hrvatske in poljske pesmi ob spremljavi balalajk. Zbor, ki je bil znan po celem svetu, so sestavljali pevci z izrednimi glasovi, ki so segali od dečjega alta do basa. Nastopali so v ruskih narodnih nošah iz 16. in 17. stoletja. Pevski zbor je vodila Nadježda Slavjanska. Bil je to zgodovinski dan. S tem koncertom se je torej otvorila prva velika slovenska gledališka dvorana v središču Trsta.

Navdušenje na koncertu je bilo velikansko in občinstvo kar ni hotelo zapustiti dvorane. Hvalili pa so tudi preprosto eleganco, ki je odlikovala dvorano, in akustiko.

V nedeljo 8. januarja 1905 je bila svečana otvoritvena predstava Dramatičnega društva v lastni dvorani. Uprizorili so Jurčič — Govekarjeve »Rokovnjače«. Glasbo je napisal Viktor Parma. Dvorana je bila do zadnjega kotička polna, tako da je moralo kakih sto ljudi oditi.

Kronist v »Edinosti« pravi sledeče: »Že sama napolnjena dvorana je navdušila naš dobri narod, ki je s svojim srcem mogel ob tej priliki na najsvečanejši način dati duška svojim čustvom.« O predstavi pravi: »Društvo napreduje, vendar se ne smemo zgubiti s prave poti, moramo dobiti stalnega režiserja. Material imamo, z njim je treba zidati. Ustvarili so slikovito celoto, za kar gre največja zasluga Jakobu Štoki, ki je položil v delo veliko volje in delavnosti.« Igrali so še Borovščakov, Odinalova, Ponikarjeva, Štularjeva, Bacek, Štular, Ignatus in drugi. Sodelovalo je Slovensko pevsko društvo.

Če primerjamo ob otvoritvi Narodnega doma datum z obletnicami drugih umetniških ustanov na Slovenskem, lahko ugotovimo, da je poteklo takrat že 115 let od prve slovenske dramatične predstave v starem deželнем gledališču v Ljubljani, kjer so 28. decembra 1789 uprizorili Linhartovo »Županovo Micko«; ob 38. letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani in ob 12. gledališki sezoni Novega deželnega gledališča v Ljubljani ter ob 55. letnici prve slovenske predstave v Trstu.

Dramatično društvo je prirejalo svoje predstave ob nedeljah. Šele po letu 1910 je prirejalo predstave tudi ob četrtnih.

Društva iz okolice in iz mesta so želela nastopati v dvorani Narodnega doma in tako so se vrstile prireditve ena za drugo.

Dramatično društvo je finančno podpirala Tržaška hranilnica in posojilnica, Jadranska banka, Trgovska obrtna zadruga in malenkostno druge banke, nadalje podporni člani in drugi dobrotniki. Dohodke so imeli z oddajo dvorane za koncerte, shode, plese in druge prireditve. Nekaj dobička so jim prinesli inserati na gledaliških programih. Glavni dohodek Dramatičnega društva pa je bil inkaso predstav. Leta 1913 so imeli tudi abonma. Leta 1910—11 npr. so imeli 44.407,04 K dohodkov in isto izdatkov. Leta 1912—13 so pa imeli 71.227,39 K dohodkov in izdatkov.

Dramatično društvo kot edino organizirano, pa čeprav še vedno diletantsko gledališče je skušalo nuditi svojim obiskovalcem vse, kar je smatralo primerno za odrsko predvajanje. Segalo je predvsem po lažjih komadih, ker so ti, posebno če so bili vezani s petjem in orkestrom, polnili dvorano.

Mladina si je polagoma zaželela novih modernejših voditeljev. Nastalo je vprašanje angažmaja poklicnih gledališčnikov, ki bi poleg nastopanja v vidnejših vlogah lahko tudi izobraževali domače sodelavce.

Tržaško občinstvo je bilo znano po svojem navdušenju za lepe predstave. Za to je dalo dokaz v mnogih letih. Pod takim pritiskom je bilo Dramatično društvo prisiljeno na svojem občnem zboru *1. junija 1917* reorganizirati svoje delovanje. *Ustanovilo je Slovensko gledališče v Trstu* z angažiranimi igralci s sodelovanjem diletantov, za katere se ustanovi dramatična šola.

Še isti mesec je podpisal pogodbo z Dramatičnim društvom Anton Verovšek, eden naših največjih igralcev, ki je bil dotlej angažiran v Ljubljani pri Slovenskem deželnem gledališču, kot vodja novo ustanovljenega polpoklicnega Slovenskega gledališča in kot režiser ter učitelj v dramatični šoli.

Poleg Verovška sta bila angažirana še režiser Vebler z ženo, ki sta prišla iz Mostarja, nadalje Lešič, znan jugoslovanski igralec, Viktor, češki igralec iz Prage, Garbasova, Angela Janova, Pucljeva, Zvezdan in Opašič.

S temi poklicnimi igralci je začelo polpoklicno tržaško gledališče svoje delo.

Obstoj gledališča je bil odvisen od obiska. Obisk pa zopet od repertoarja, ki so ga igrali. Igrali so komade, ki so bili takrat moderni in lažje vsebine. Poklicne igralce so sprejeli z velikim navdušenjem.

Prva predstava je bila Neidhardtova »Prvi«. Bil je to svečan večer, ki se je za dolgo vtisnil v spomin Tržančanov. Ko so prišli v dvorano politični voditelji, jih je občinstvo burno pozdravilo. Ko se je Verovšek prvič pokazal na odru in tudi Lešič, sta bila deležna viharnega aplavza.

Predstave so bile od sedaj naprej zelo pogoste, povečini vsak teden nove, ki so jih igrali v sobotah in nedeljah. Njihov repertoar je obsegal: Jakob Ruda, Na sodni dan, Kdo je mrtev itd.

Z angažiranjem novih igralcev niso narasle samo premiere, temveč tudi finančni stroški. Tržaška posojilnica je dajala dvorano zastonj. V veliki meri je bila usoda novega gledališča v njenih rokah.

V Trstu je bilo tudi več gostovanj posameznih igralcev in pevcev med njimi tudi znane slovenske igralko Danilove, ki je bila leta 1908 stalno angažirana z mesečno gažo 200 K.

Pod okriljem tržaških prvakov dr. O. Ribača, dr. E. Slavika, ki je bil administrator vseh prostorov v Narodnem domu, in dr. J. Abrama, je bilo gostovanje Hrvatskega primorskega gledališča in Hrvatskega deželnega gledališča iz Zagreba v dneh od 5. do 11. januarja 1908. V tej skupini so nastopali najznamenitejši hrvatski igralci kakor Fijan, markiza Ružička-Strozzi, Ljerka pl. Šarm, med njimi pa tudi Ignacij Boršt-nik, ki je ob tej priliki slavil 25-letnico kot slovenski in hrvatski igralec, in se je njemu na čast priredil slavnostni večer. Odigrali so sedem predstav.

Tržaško občinstvo je znalo ceniti to izredno gostovanje, kar je pokazalo z mnogoštevilnim obiskom. Sicer pa zaslužijo v gledališki kroniki gostovanj posebne omembe nekatere igralske stvaritve, ki so jih gostje ovekovečili na našem odru. Predvsem naj se tu omeni lik Hamleta, ki ga je mojstrsko izpeljal igralec Fijan, in pa vloga Ritmojstra v Strindbergovem »Očetu«, ki ga je igral sloviti Borštnik.

V sezoni 1908-09 je prevzela artistično vodstvo in režijo Gusti Danilova.

Leta 1910 je bil angažiran za režiserja in igralca Hrvat Leon Dragutinović in njegova žena Stefanija. Dragutinović je bil inteligenčen in mnogostranski igralec ter sposoben režiser. Njemu gre zasluga, da se je Slovensko gledališče v Trstu visoko povzpelo. Znal je med drugim izslediti dobro moč in jo primerno uporabiti.

Med domačimi diletanti, slušatelji igralske šole, so v Slovenskem gledališču nastopili še izvrstni slovenski, hrvatski in češki igralci. Našteli bomo nekatere najpomembnejše: Verovšek, Danilova, Dragutinović in njegova žena, Bratina, Janova, Gergič, Zeleznikova — pozneje Silova, njen mož Marij Sila, Mekindova, Pucljeva, Veblè in žena, Potrato, Mikuletič, Podkrajšek, Vavpotič, Lešič, Caharija, Hlača, Požar, Daneš, Bukovnik, Emil Kralj, Milan Skrbinšek, Primožič, Mario Šimenc, Elvira Kraljeva, Vovkova, Mezgečeva, Terčič, Boleslavsky, Bratuš, Orel, Širok Albert, Švangelj, Rumpelj, Mitrovičeva in drugi.

Morda bo koga zanimalo, kakšni so bili dohodki gledaliških pionirjev v Trstu. Najboljšo plačo sta imela Verovšek in Danilova — vsak po 200 kron na mesec. Dragutinović je imel 150, njegova žena pa 130 kron na mesec. Druge gaže so bile prav različne. Gibale so se od 30 do 160 kron na mesec.

Kakšen je bil repertoar Dramatičnega društva v Trstu v dolgih letih njegovega obstoja do prve svetovne vojne? Igrali so po malem klasike svetovne književnosti, nesmrtni avtorje kakor so Shakespeare, Molière, Schiller, Lessing, Ibsen, Strindberg, Gogolj, Tolstoj, Maeterlinck in poleg teh vse moderne sodobne igre tujih in domačih pisateljev — tudi Cankarja — boljše, srednje kvalitete do navadnih burk in veseloiger ter spevoiger.

Pri roki imam blagajniško knjigo Dramatičnega društva in pa vabila na občni zbor. Iz njih lahko posnamem, da so leta 1908-09 igrali 13 različnih del, od katerih naj omenim »Kralja na Betajnovi«, »V nižavi«, »Vražja misel«, »Vzgojitelj Lenovec«, otroško igro »Sneguljčica« itd.

Leta 1909-10 so igrali 19 iger, med njimi »Noro«, »Očeta«, »Tugomerja«, »Desetega brata«, »Martina Krpana«, »Rokovnjaček«, otroški igri »Pepelko« in »Janka in Metko« itd.

Leta 1910-11 so igrali 21 različnih gledaliških del med njimi »Revizorja«, »Ugrabljene Sabinke«, »Kovarstvo in ljubezen«, »Vstajenje«, »Težke ribe«, »Beneškega trgovca«, »Hčer mestnega sodnika«, »Veroniko Deseniško« i. d. V tem letu so uprizorili tudi operete »Mam'zelle Nitouche«, »Valčkov čar«, »Kornevski zvonovi«.

Leta 1911-12 so igrali 15 različnih stvari, med njimi »Smrt majke Jugovičev«, »Živega mrtveca«, »Na dnu«, »Charleyevo tetko«, za otroke »Trnjulčico«, operete »Ptičar«, »Valčkov čar«, »Punčka«, »Mam'zelle Nitouche«, »Caričine Amaconke«.

Leta 1912-13 so igrali 20 različnih dramskih del med njimi: »Razbojnike«, »V nižavi«, »Namišljenega bolnika«, »Nebesa na zemlji«,

»Dobrega sodnika«, »Vstajenje«, »Veliko srenjo«, za otroke »Sneguljčico« in operete »Grof Luksemburški«, »Cigan baron«, »Jesenski manevri«, »Balkanska carica«, »Ločena žena«, »Valčkov čar«, »Čednostna Suzana«, »Mam'zelle Nitouche«, »Dolarska princesa«, »Lepa Helena«, torej kar deset operet.

Novost v tej sezoni so bile 4 opere: »Nikola Šubic Zrinjski«, »Ksenija«, »Pri telefonu« in »Prodana nevesta«. Vsega skupaj 34 različnih odrskih del oziroma 86 predstav.

V tej sezoni je Slovensko gledališče v Trstu doseglo svoj vrh.

Prepevali so še »Ptičarja«, »Dijaka prosjaka«, »Netopirja«, »Čarostrelca«, »Traviato in »Madame Butterfly«.

Da si priključimo v spomin takratne politične prilike v Trstu, omenimo glasbeno založništvo Riccardi iz Milana, ki je prepovedalo izvedbo opere Madame Butterfly, katero so tudi imenovali Metuljček, češ da je to italijanska opera, ki se v italijanskem Trstu ne sme peti v slovenskem jeziku. Ta šovinistična netoleranca je izzvala velik srd med Slovenci ne samo v Trstu, ampak tudi v Sloveniji. Časopisje je o tem veliko pisalo. V Zagrebu je operno gledališče kot reakcijo na ta incident že mislilo odstraniti iz repertoarja vse italijanske opere. Vendar se to ni zgodilo. Do tega incidenta je prišlo 5. oktobra 1913.

Vsako dramsko predstavo so igrali po dvakrat, redkokdaj enkrat ali trikrat. Operete so uprizorili po trikrat, štirikrat, petkrat, redko dvakrat. Opere so uprizorili tudi do sedemkrat.

Ob ustanovitvi Dramatičnega društva in še nekaj let pozneje so bile predstave dobro obiskane, tako da so bile hiše vedno polne. V Narodnem domu so bili obiski zelo lepi. Pozneje je bil pač obisk odvisen od tega, kaj so igrali in kako je bilo igrano. Najbolj obiskane so bile operetne in operne predstave. Zanimivo si je ogledati inkase premierskih predstav v letu 1910-11: »Valčkov čar« 1159,60 K, »Mam'zelle Nitouche« 1018 K, »Kornevski zvonovi« 637 K. Pri premieri drame »Beneškega trgovca« v istem letu je bil inkaso 244 K, pri »Vstajenju« pa 972 K. Tudi »Revizor« je imel lep inkaso: 604,80 K. »Mlinarja in njegovo hčer« so v Trstu igrali od prvih početkov odrske dejavnosti do zadnje sezone pred prvo svetovno vojno in je tako spadala v železni repertoar Dramatičnega društva. Igrali so jo za Vse svete. Leta 1910 je bila še vedno dobro obiskana, saj je dosegel inkaso celih 493 K. Iz tega je razvidno, da okus publike ni bil slab. Če so imele glasbene predstave večji inkaso, ker so si ljudje želeli zabave, se ne smemo čuditi, saj danes po tolikih letih ni nič boljše.

Društvo je imelo tudi svoj abonma. Ob nedeljah so igrali po dve predstavi, popoldne in zvečer. Igrali so tudi ob sobotah in četrtnih.

Gledališče je napravilo v teh borih desetih letih velik napredek.

V zadnjih letih je v gledališču sodelovalo 40 stalnih in nestalnih igralcev v drami, opereti in operi (14 žensk, 26 moških). Zbor je štel 10 pevk in 15 pevcev. V orkestru je sodeloval cesarsko-kraljevi bošanski pešpolk v Trstu. Gledališki slikar je bil Pjekotić Nikola. Imeli so še inšpicijenta, suflerko, frizerja, odrskega mojstra, garderoberko in gledališkega slugo. Administrativna in druga dela so opravljali odborniki Dramatičnega društva zastoj. Drugi pa so bili za svoje delo več ali manj plačani ali pa so dobivali nagrade.

Sezona 1913-14 je bila zadnja pred prvo svetovno vojno. Ozračje je bilo napeto. Čutila se je vojna. Nastala je kriza. Opero in opereto

so ukinili in igralcem odpovedali. Dragutinović je zapustil tržaško gledališče. Umetniško vodstvo prevzame Toplak. Vse kaže, da je nastalo tudi finančno stanje nevzdržno. Obisk predstav je bil skrajno slab. Kronist pravi: 60.000 Slovencev je v Trstu, gledališče pa je prazno. Sramota je, da toliko tisoč Slovencev in drugih Slovanov ne more vzdrževati svojega gledališča. To je sramoten pečat za našo kulturo.

Poskušali so uvesti kronske predstave po vzgledu zagrebskega gledališča. Vsi sedeži v dvorani so se prodajali po eno krono. Rezultat te iniciative je odrekel. Pritožujejo se nad okoličani, ker prirejajo svoje lastne predstave namesto da bi prihajali v osrednje gledališče.

O delovanju Dramatičnega društva je pisala največ »Edinost«. Na tretji strani je bila redna rubrika z naslovom »Slovensko gledališče«. Po vsaki premieri je časopis prinašal kritiko.

Zadnja predstava Dramatičnega društva je bila 6. 4. 1914. Julija 1914 je po atentatu v Sarajevu izbruhnila svetovna vojna. Večina moških članov Dramatičnega društva je bila mobilizirana. Slovensko gledališče v Trstu je utihnilo in z njim vse kulturno delovanje.

Med vojno napiše Josip Ribičič otroško pravljico »V kraljestvu palčkov«. Ivan Grbec jo je uglasbil in jo z otroki naštudiral. Večkrat so jo igrali v Narodnem domu in z njo tudi gostovali v Ljubljani (v Deželnem gledališču).

Omembe vredno je med vojno še sijajno uspelo gostovanje zagrebske opere v poletju leta 1918. V Politeama Rossetti so ob nepopolnem navdušenju tako slovenskega kot italijanskega občinstva odpeli »Traviato«, »Rigoletta«, »Prodano nevesto«, »Tosco« in »Grofa Nikola Šubića Zrinjskega«.

Pri vseh predstavah sta sodelovala naša primorska rojaka baritonist Robert Primožič, ki je bil po rodu Rojančan, in Rijavec, ki je bil doma iz Gorice. Bila sta deležna prav posebnih simpatij.

Leta 1919 Dramatično društvo ponovno oživi, v Trst pride Milan Skrbinšek kot umetniški vodja in režiser: uprizorijo poleg drugega vsega Cankarja. V naslednji sezoni sta režirala Mario Sila in Emil Kralj.

14. julija 1920 fašisti polijejo Narodni dom z bencinom in ga zažgejo.

Nekaj rodoljubov še nekaj let skrivoma deluje po raznih odrih — med njimi Sila, njegova žena Valerija, Požar, Terčič in drugi, dokler fašisti slovenske besede niso popolnoma zadušili.

Trst, 27. novembra 1964

Zbral Rado Nakrst

II. OD KONCA PRVE VOJNE DO FAŠIZMA

Blizajoči se konec prve svetovne vojne je prebudil tudi odbornike »Dramatičnega društva« k novemu delu. Septembra leta 1918 se je odbor posrečilo pridobiti za sodelovanje igralca, pedagoga in režiserja Milana Skrbinška. Še v vojaški obleki je Skrbinšek ustanovil v Trstu zasebno dramsko šolo, takoj po zlomu pa je z gigantsko vnemo organiziral novo Slovensko gledališče.

Še isto leto je gledališče začelo z rednimi predstavami. Vsega skupaj je bilo kakih 26 predstav, izmed katerih so bile nekatere na visoki umetniški stopnji.

Pod Skrbinškovo režijo je gledališče v eni sezoni uprizorilo vse Cankarjeve drame, mnogo drugih slovenskih iger ter več znamenitih del iz evropske literature.

Žal je Milan Skrbinšek že naslednjo sezono dal slovo tržaškemu gledališču ter se napotil na novo službeno mesto v Celje.

V sezoni 1919-20, ki je morala biti tudi zadnja sezona, sta režirala Marij Sila in Emil Kralj. Predstave niso kvalitetno zaostajale za onimi iz prejšnje sezone, kajti Skrbinškova režija je učvrstila in izoblikovala celotni ansambel. Poleg Kralja in Sile so tvorili jedro ansambla še Požar, Šimenc, Terčič, Valerija Zeleznikova, Mezgečeva in Podkrajšek.

Sezona se je začela s Finžgarjevo »Verigo«. Sledile so še predstave Leonida Andrejeva »Anfisa«, Ibsenova »Nora«, Strindbergov »Pelikana«, Molièrov »Skopuh«, Tolstoja »Moč teme«, A. Bissonova »Madame Bonivard«, Gogoljev »Revizor«, I. Vojnovičev »Ekvinokcij«, Govekarjev »Deseti brat«, W. Bachova »Španska muha«, Govekarjevi »Rokovnjači«, D. A. Guimerova igra »V nižavi« in Bahrov »Koncert«. Vsega skupaj so odigrali 29 del s preko 60 ponovitvami.

Sezona se ni zaključila s finančno pasivo, ker so bile igralske gaže zelo skromne. Sicer bi tudi ne moglo biti drugače, saj je bilo gledališče vezano le na lastna denarna sredstva.

Zadnja predstava pred požigom Narodnega doma je bila Novačanova igra »Veleja«. S predstavo je slavil igralec Marij Sila svoj častni večer.

Gledalci si gotovo niso mislili, da bo ta večer poslednji v lepi stavbi. Tudi igralci niso tega pričakovali, čeprav so že dalj časa opazali, ko so po končanih vajah zapuščali gledališče, kako se okrog stavbe sučejo v skupinah razne sumljive osebe. Dogodilo se je celo, da je nekega večera taka skupina psovala in grozila našim igralcem.

14. julija 1920 so se fašisti opogumili. Narodni dom, ki je bil namenjen slovenski prosveti in zabavi, so polili z bencinom in ga zažgali. Plamen je uničil celotno imovino, podžgal pa je tudi narodno zavest, ki je pod tujčevno peto preživela nepojmljivo težkih 25 let zatiranja.

Najlepša slovenska dvorana v Trstu je sedaj bila ona v Škednju. Bila je last Gospodarskega društva, ki je bilo ustanovljeno že leta 1880 z 215 člani. Pobudo za gledališke predstave v tej dvorani sta dala brata Širok. Igralski kader je po večini izšel iz učiteljskih vrst. Kot prvo igrano so naštudirali Frana Ksaverja Meška »Mati«. Ob obletnici smrti Ivana Cankarja so priredili v tej dvorani dva Cankarjeva večera. Prvi večer je bila na sporedu glasba in recitacije. Gostoval je tudi Milan Skrbinšek, ki je bral odlomek iz Cankarjevih del. Drugi večer pa je bila predstava »Kralja na Betajnovi«.

Glavno vlogo Kantorja je igral Milan Skrbinšek, Maksa je igral Albert Širok, župnika pa Marij Sila. Nastopili so še Anica in Jelica Čok in nekaj zelo nadarjenih škedenjskih amaterjev.

Pozneje so v Škednju ustanovili »Dramatični krožek«. Sprva so igrali enodejanke, pozneje pa tudi daljša dela. Med temi omenimo Vošnjakovo »Lepo Vido« in Novačanovo »Velejo«. Igre je režiral Karel Širok, ki je takrat vodil tudi dramsko šolo. Izjemno je režiral obe nazadnje omenjeni igri Dolgan.

Poleg doslej omenjenih igralcev sta sodelovala v krožku še igralca Modest Sancin in Perčič. Glasbenik Srečko Kumar je dal pobudo za uprizoritev Ribičičeve otroške igre »V kraljestvu palčkov«. Igrica je

tudi v tej izvedbi doživela velik uspeh. Igrali so jo petkrat ob veliki udeležbi otrok.

Slovenska Čitalnica pri Sv. Jakobu, ki je bila ustanovljena komaj leta 1901 s 100 člani, je postala polagoma središče slovenskega kulturnega delovanja v Trstu.

Če si ogledamo dokumentacijo delovanja čitalnice, bomo ugotovili, da je okrog leta 1909 začela razvijati svojo dejavnost tudi na polju gledališke umetnosti. Kot prva je Čitalnica dala pobudo za predvajanje slovenskih operet v Trstu.

Odločili so se za Hervéjevo opereto »Mam'zelle Nitouche«. Anton Požar je imel glavno vlogo organista Celestina. Bil je tako prepričevalen, igralsko komično in glasovno odličen, da se ga je pri mnogih sploh prijel ime Celestin.

Ko se je pokazal velik uspeh operete, jo je Dramatično društvo prevzelo v svoj spored. Delo je doživelo 12 ponovitev. Poleg Požarja je pela glavno vlogo Angela Janova, pozneje pa tudi Režika Thalerjeva.

Duša odrskega glasbenega delovanja je bil Mirko Polič, ki se je pozneje povzpел do enega najboljših slovenskih dirigentov. Še zelo mlad si je znal ustvariti med sodelavci potrebno avtoriteto, s katero je vedno dosegel, kar je hotel.

Čitalnica je uprizorila tudi »Legionarje«, »Rokovnjače«, »Divjega lovca« in še marsikatero drugo igro.

Po požigu Narodnega doma je padla glavna skrb slovenske prosvete prav na Šentjakobsko čitalnico. Leta 1922 je Čitalnica uprizorila opereto »Čevljar baron«. Aprila istega leta so hoteli fašisti z ognjem uničiti še to ognjišče slovenske besede. K sreči dvorana le ni popolnoma pogorela. Vztrajni Šentjakobčani so hitro nabrali med našimi ljudmi denarja za popravilo. Zgodilo se je celo, da je oder popoldan še gorel, bil nato hitro popravljen in zvečer se je že igralo. Seveda so morali slovenski prostovoljci stražiti dvorano pred fašističnimi požigalci cele noči.

V letu 1922-23 je režiral pri Čitalnici Mario Gorjup. V celi sezoni so naštudirali in odigrali le tri igre: Ribičičevo »V kraljestvu palčkov« ter Finžgarjevi igri »Razvalina življenja« in »Naša kri«.

Naslednjo sezono so otvorili z Novačanovo »Velejo«. Uprizorili pa so tudi komedijo Branislava Nušića »Navaden človek«. 31. avgusta 1923 je uprizorila Čitalnica igro »V nižavi«. Pred to premiero se je dramski odsek nekoliko preosnoval. Vodstvo je prevzel Albert Širok. Za čitalniški oder je Širok pridobil igralca Terčiča, ki je bil dotlej angažiran v Ljubljani, Marija in Valerijo Sila ter Justa Košuto.

Odigrali so igre »Tuji kruh«, »Pohujšanje v dolini šentflorijanski«, »Madame Bonivard«, »Scampolo«, »Pogumni krojaček«, »Kontrolor spalnih vozov«. Z igro »Tat«, ki je zaznamovala že 25. premiero, se je zaključila najuspešnejša povojna gledališka sezona v Trstu.

Čitalnica pa ni skušala omejiti svoje kulturno poslanstvo samo na Trst, temveč je skušala ponesti naštudirana dela tudi v druge kraje. Omeniti moramo tako razna uspešna gostovanja Čitalnice v Gorici, Postojni, Idriji in še drugod. Težave, ki so jih morali igralci prenašati ob takih gostovanjih, so bile strašne. Politične oblasti so skušale po vsej sili onemogočiti nastope. V Gorici so tržaške igralce celo prisilili, da pred vsako predstavo recitirajo kakšno pesmico v italijanščini, nakar se je komaj lahko vršila slovenska predstava.

Ukazu se igralci niso mogli izogniti, bojkotirali so ga lahko le gledalci. Ti so se večkrat namenoma dalj časa zadržali v foyerju in prišli v dvorano, ko je bilo konec italijanskega govorenja.

Skupine hujšakačev so večkrat prihajale v dvorane motit predstave. Večkrat je prišlo celo do pretepov med gledalci in izzivači.

Ker so fašistični »kulturonosci« izvajali na Čitalnico in nje člane vedno hujši pritisk, so morali organizatorji še isto leto prenehati z gostovanji.

Resne težave so zakasnile začetek naslednje sezone. Umetniški ansambel so tvorili tile igralci in igralkе: Ban, Gvardjančič, dr. Marc, Požar, Sila, Širok, Terčič, Hervatinova, Kreševičeva, Pregarjeva, Silova in Štepančičeva.

Na novo so naštudirali in odigrali le Cankarjevega »Kralja na Betajnovi« (Kantorja je tokrat igral Marij Sila, župnika pa Gvardjančič), Przybyszewskega dramo »Za srečo«, v razvedrilo številnega občinstva pa so dodali še »Ugrabljene Sabinke«.

Čitalnica pa se je zavedala tudi drugih nalog. Ker so bili podeželski odri po večini brez pravega vodstva, je organizirala tečaj za režiserje. Na tem tečaju, ki je bil večinoma le ob sobotah in nedeljah, so učili: dr. Lavo Čermelj, prof. Avgust Černigoj, Ivan Grbec, Jože Pahor, Albert Širok, Ivan Vouk in Marij Sila. Režiserjem-diletantom se je skušalo v najkrajšem času odpreti čim večja obzorja odrske umetnosti. Marij Sila je predaval o raznih načinih podajanja odrskih značajev; za pravilno izgovarjavo in dikcijo je skrbel Vouk; tehnično prakso je vcepljal v mlade slušatelje dr. Lavo Čermelj; vežbanje glasu je podučeval Ivan Grbec; inscenacijske prijeme pa je prikazoval slikar Avgust Černigoj.

Zadnja predstava Čitalnice je bila v listih objavljena takole: »Jutri v soboto zvečer ob 20.30 proslavi Dramatični krožek Čitalnice Cankarjev spomin z uprizoritvijo »Kralja na Betajnovi«. Dandanes vemo bolj ko kdaj poprej, kaj nam je Cankar. Ni dvoma tedaj, da se zberemo, pri sv. Jakobu vsi Cankarjevi ljubitelji ob spominu na našega velikega pokojnika.« In prišlo jih je res veliko, verjetno vsi tisti, ki so se zavedali, da jim slovenska javno govornica beseda pomeni višek nacionalne svoboščine. Cankarjeve besede so donele po dvorani; a ko je na koncu igre padel zastor, niso za njim zginili le igralci, temveč celotno organizirano prosvetno delo na Tržaškem.

Za kratko leto se je temu stanju izognila le Gorica. Nje poln razmah zabeležimo pravzaprav šele v letu 1905, ko so v stavbi »Trgovskega doma« dogradili lepo gledališko dvorano. Organizirano odrsko delovanje se je začelo po prvi svetovni vojni, ko je predsedoval »Dramatičnemu društvu« Avgust Kozman. Tedaj so uprizorili »Desetega brata«, »Legionarje«, »Pohujšanje v dolini šenflorijanski«. Gledališče so imenovali »Ljudsko gledališče v Gorici«.

Leta 1924 je društvo angažiralo prvega poklicnega igralca. Ciril Bratuš je bil angažiran kot igralec, režiser in vodja gledališča v Gorici. Pod njegovim vodstvom so uprizorili Molièrovega »Namišljene bolnika« s sodelovanjem pevskega društva pa opero »V vodnjaku«. Bratuš je ostal v Gorici le eno sezono, nakar je odšel v Maribor.

Naslednje leto so na njegovo mesto povabili Justa Košuto. Pod njegovim vodstvom so med ostalimi priložnostnimi predstavami odigrali sledeče igre I. Cankarja: »Jakob Ruda«, »Kralj na Betajnovi« in »Hlapec Jernej«, Andrejeva »Anfisa«, Bevka »Materin greh«, Tur-

genjeva »Tuji kruh«, Schoenherrja »Zemlja«, Molnarja »Vrag«, Molliera »Skopuh« itd.

Igralski zbor so tvorili Mervičeva, sestre Jugovi, Kledetova, Rojčeva, Delpinova, Malnaršič, Medvešček, Živec, Pavlin, Birsa, Čargo, prof. Rudolf, ki je bil tudi zadnji predsednik Dramatičnega društva. Poleg omenjenih igralcev je vseskozi nastopal igralec Terčič, ki je bil prej angažiran v Trstu, gostoval pa je tudi Marij Sila.

Leta 1927. so fašisti upepelili vse kulise in inventar, ki se je nahajal v dvorani. Po požigu so oblasti dovolile še eno ali dve predstavi. Zadnja predstava v Slovenskem ljudskem gledališču v Gorici je bila junija leta 1927. Tudi Gorica je zaključila svoje prosvetno delovanje s Cankarjevim »Kraljem na Betajnovi«.

In bilo je tako konec vsakega kulturnega delovanja. Slovenska beseda je navidezno zamrla. Pregnana je bila iz čitalnic, iz šol, iz cerkva. Oglašala se je le skrivaj na raznih sestankih. Verjetno ne bomo mogli nikoli dokumentirati teh sestankov; vršili so se zdaj tu zdaj tam. Najpopolnejšo dokumentacijo bi našli v sodnijskih obtožbah zloglasnega Tržaškega procesa leta 1940, ko so fašistični vohuni vsakemu obtožencu posebej očitati med drugim tudi udeležbo pri kaki ilegalni predstavi.

Zbral
Adrijan Rustja

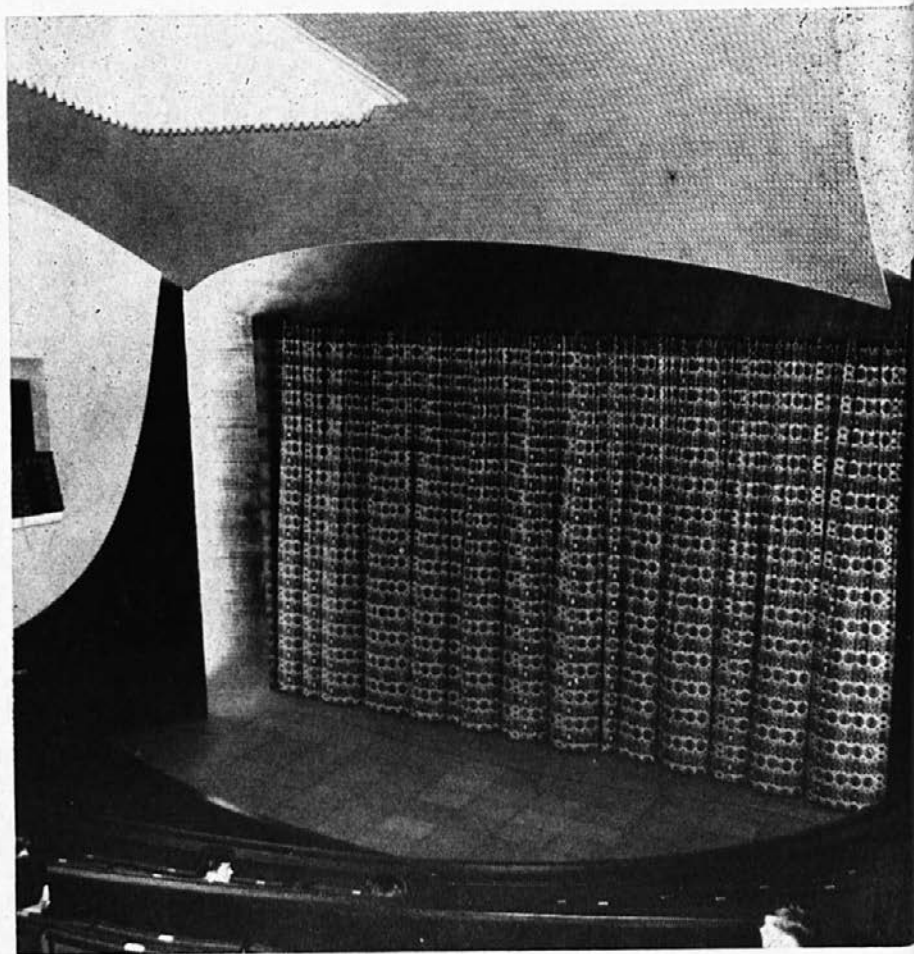
Nekdanji upravnik Slovenskega gledališča v Trstu dr. Andrej Budal govori na slovesnem odprtju Kulturnega doma

Vestibul

Stopnišče

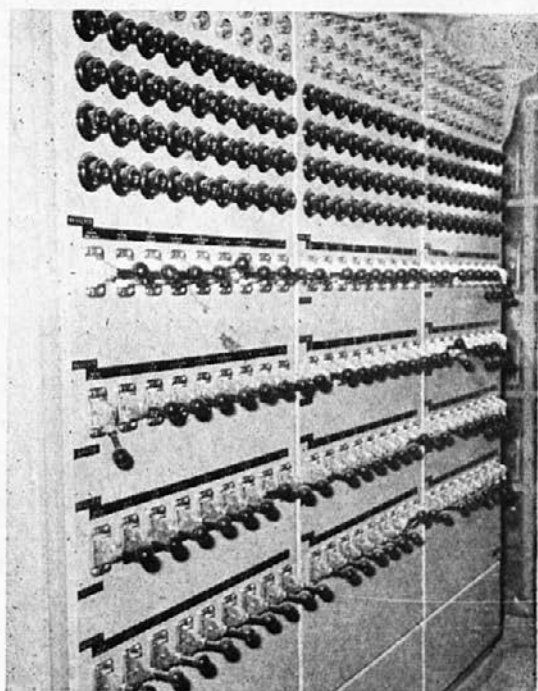

Pogled na oder

Igralska garderoba

Naprave za osvetljevanje

Trije prizori iz Kreftove igre »Po brezkončni poti«, s katero se je odprl tržaški Kulturni dom

SNG TRST 1945-1964

Reorganizacija gledališkega življenja v Trstu se je začela v septembru 1945. V tem mesecu so se prvič zbrali v ulici Carducci št. 5 vsi nekdanji in novi člani gledališča na prvem sestanku.

Ansambel so tvorili: Ferdo DELAK, ki je bil hkrati upravnik gledališča in režiser; Justo KOŠUTA s funkcijo gledališkega tajnika, režiserja in igralca; Valo BRATINA, režiser in igralec; Jože TIRAN, urednik gledališkega lista in igralec: POLDE DEŽMAN, igralec; Fran DUJEC, ekonom in igralec; Josip FIŠER, Rado NAKRST, Stane RAZTRESSEN, Belizar SANCIN, Danilo TURK, Aleksander VALIČ in sodelavca igralca Marij SILA in dr. Rudi MARC. Igralke: Elza DUJEC-BARBIČEVA, Nada GABRIJELČICEVA, Zora KOŠUTA-JUGOVA, Angela RAKARJEVA, Zlata RADOŠKOVA, Angela DUJEC-SANCINOVA, Ema STARČEVA, Vladoša TIRAN-SIMČICEVA in sodelavka igralka Valerija SILOVA. Scenografi slikarji so bili: Jože CESAR, dr. Robert HLAVATY in Avrelj LUKEŽIČ. Suflerja: Karmela PAVLETIČ in Mario MARIŠIČ. Inspicijent: Zdravko OCVIRK. Tehnično osebje: Danila ZERJAL, garderoberka; Marko DOVŠAK, garderober; Andrej BOLČINA, Ferdo KOSAR in Jože SEDMAK — odrski delavci ter Silvio SEMOLIČ, električar.

Vodja pisarne je bil Ivan SUBAN, blagajnik pa Ciril CEROVEC.

Vaje so bile v 3. nadstropju stavbe v ul. Carducci 5, kjer je bil tudi sedež PNOO. V ta namen so porušili stene nekaterih sob in tako dobili večjo poskusno dvorano, v kateri so delali tudi scenografi oziroma slikarji.

Gledališče je z velikim trudom pripravilo svoj prvi repertoar. Pojavile pa so se težave v zvezi z gledališko dvorano v središču mesta. Treba je bilo trkati in prositi oblasti zdaj za eno zdaj za drugo dvorano v enovečerno uporabo.

Za otvoritveno predstavo je zavezniška vojaška uprava dala gledališču dvorano Teatra Fenice.

SEZONA 1945/46

se je odprla 2. decembra 1945 popoldne s

1. Cankar-Delakovo JERNEJEVO PRAVICO — rež. F. Delak. Po 25 letih se je spet oglasila svobodna slovenska beseda. Ogromna dvorana je bila nabito polna, razpoloženje slavnostno, radostno.

Še isti večer so uprizorili

2. Jurčič-Delakovega DESETEGA BRATA — režija M. Košič, sc. E. Franz.

Sledila so naslednja dela:

3. Dario Niccodemi: SCAMPOLO — 3. 12. — rež. Ferdo Delak in Modest Sancin, sc. Jože Cesar;

4. Vitomil Zupan: ANDANTE PATETICO — 7. 12. — sc. Branko Simčič;

5. Benedetti: RDEČE ROŽE — 8. 12. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar;

6. Cvetko Golar: VDOVA ROŠLINKA — 9. 12. — rež. in sc. Valo Bratina;

Zadnja tri dela so bila uprizorjena v Domu pristaniških delavcev v Trstu.

7. Matej Bor: RAZTRGANCI — 17. 2. — rež. Just Košuta, sc. Avrelj Lukežič;

8. Bernard Shaw: KAKO ZABOGATIS — 18. 2. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar. V gledališču Fenice.

9. Pavel Schurek-Hans Sassman: PESEM S CESTE — 19. 2. — rež. Milan Košič, sc. Bojan Stupica, v gledališču Fenice.

10. Eugene O'Neill: ANA CHRISTIE — 29. 4. — rež. Milan Košič, sc. Robert Hlavaty, Fenice.

Skupaj torej 10 premier. S ponovitvami in gostovanji je imelo Slovensko gledališče v prvi sezoni 159 predstav in 72.853 obiskovalcev. V »Raztrgancih« je praznoval Just Košuta 25-letnico umetniškega delovanja. Razen tega je ansambel stalno sodeloval pri tržaškem radiu, prirejal recitacijske in literarne večere, sodeloval pri dramskih tečajih itd. Prvo sezono so zaključili 10. julija 1946.

SEZONA 1946/47

Tudi v drugi gledališki sezoni je bilo za vsako predstavo treba loviti dvorano, ki jo je gledališče le *dvakrat* dobilo v samem mestu (gledališče Nazionale). In obakrat je nahujskana neofašistična drhal po predstavi napadla igralce in občinstvo.

11. Linhart: MATICEK SE ŽENI — 15. 12. — rež. Modest Sancin, sc. Ernest Franz — škedenjska dvorana nekdanjega Konzumnega društva.

12. Konstantin Simonov: TAKO TUDI BO — 18. 12. — rež. Just Košuta, sc. Avgust Černigoj — prav tam.

12 a. Dario Niccodemi: SCAMPOLO (ponovitev) — rež. Ferdo Delak in Modest Sancin, sc. Jože Cesar — prav tam.

13. Branislav Nušić: POKOJNIK — 22. 4. — rež. Modest Sancin — gledališče Nazionale.

14. John Knittel: VIA MALA — 16. 6. — rež. Milan Košič, sc. Ernest Franz — Nazionale.

Gledališče se je tudi v tej sezoni posvetilo v pretežni meri gostovanjem po deželi v tako imenovani coni A in B. V Gorici je gostovalo le enkrat. Priredilo je skupaj 78 predstav, ki si jih je ogledalo 35.192 ljudi. Razen tega so člani sodelovali pri številnih prosvetnih prireditvah v mestu in na deželi. Stalno so sodelovali pri tržaškem radiu — dva do štirikrat tedensko. Osnovala se je igralska šola SNG, ki sta jo vodila Košuta in M. Sancin. Gledališče je pridobilo tri nove igralce: Jožka Lukeža, Ernesta Zego in Silvija Kobala. Dolžnosti upravnika je opravljal Modest Sancin, tajnik je bil Just Košuta.

SEZONA 1947/48

Tretja sezona je zaznamovala ponovno odstranitev slovenske besede iz centralnih mestnih dvoran. Začela se je 23. 11. s ponovitvijo Knittlove drame »Via mala«.

15. Ivan Cankar: KRALJ NA BETAJNOVI — 23. 12. — rež. Jože Babič, sc. Ernest Franz — dvorana v Kopru.

16. Carlo Goldoni: PRIMORSKE ZDRAHE — rež. Modest Sancin, sc. Ernest Franz.

17. Konstantin Simonov: **RUSKO VPRAŠANJE** — 9. 4. — rež. Milan Košič, sc. Ernest Franz — Škedenj.

18. Jean Baptiste Molière: **SKOPUH** — 28. 5. — rež. Jože Babič, sc. J. Grom. — Tržaški Dom pristaniških delavcev. Proslava 25-letnice umetniškega delovanja Modesta Sancina.

19. Miško Kranjec: **POT DO ZLOČINA** — 2. 7. — rež. Just Košuta, sc. Bogdan Grom — Škedenj.

19 a Jurčič-Delak: **DESETI BRAT** (ponovitev) — 14. 7. — rež. Milan Košič, sc. Ernest Franz. — Pri Sv. Ivanu.

Vseh predstav je bilo 77. Obiska pa 22.458. V primeri s prejšnjo sezono se je število krajev, kjer je SNG lahko gostovalo, zelo skrčilo. Dne 15. septembra je stopila v veljavo mirovna pogodba, meje so se zaprle in odpadli so kraji severno in vzhodno od novih meja.

Da bi prišlo gledališče vsaj za silo do prostorov za vaje in upravo, je pokrenila uprava zgraditev primerne paviļjona v ul. S. Vito 17. V tretji sezoni so se izvršile tudi nekatere upravne spremembe. SHPZ je imenovala novega upravnika in tajnika. Prvo mesto je zasedel dr. Andrej Budal, drugo pa Polde Pavčnik.

Tudi v ansamblu je nekaj sprememb. Na novi službeni mesti sta odšla igralca Aleksander Valič in Polde Dežman. V začetku sezone je uprava angažirala režiserja in igralca Jožeta Babiča in Štefko Drolčev.

Problemu stalne dvorane so se v četrti sezoni pridružili preventivna cenzura, težave zaradi kolavdacije dvoran in razdor v antifašističnih vrstah. Nasilno so bile tako odvzete nekatere dvorane, predstave so bile večkrat motene, občinstvo pa se je skušalo s političnimi argumenti oddaljiti od predstav SNG.

SEZONA 1948/49

20. William Shakespeare: **KAR HOČETE** — 5. 11. — rež. Milan Košič, sc. Bogdan Grom.

21. Nikolaj Gogolj: **ŽENITEV** — 19. 11. — rež. in sc. Jože Babič — v Pristaniškem domu.

22. Ivan Cankar: **HLAPCI** — 17. 12. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar — ob tridesetletnici Cankarjeve smrti — Škedenj.

23. M. Šurinova: **DEDEK MRAZ** — 6. 2. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar.

24. John Galsworthy: **SREBRNA TOBAČNICA** — 4. 3. — rež. Milan Košič, sc. Jože Cesar. — Škedenj.

25. Usseau — Gow: **GLOBOKO SO KORENINE** — 8. 4. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar. — Škedenj.

26. Mira Pucova: **OGENJ IN PEPEL** — 3. 6. — rež. Milan Košič, sc. Jože Cesar.

27. Carlo Goldoni: **KRČMARICA MIRANDOLINA** — 14. 7. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar.

Število predstav: 103. Obiskovalcev: 28.454. Dramska šola je razširila svoj program in nudila pouk 18 gojencem.

Pet sezon vztrajnega, načrtnega in požrtvovalnega dela je dvignilo SNG v Trstu med najvidnejše in najbolj priljubljene kulturne ustanove v obeh conah Svobodnega tržaškega ozemlja.

SEZONA 1949/50

28. Aleksander Ostrovski: DONOSNA SLUŽBA — 10. 11. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Skedenj. — Proslava 40-letnice gledališkega delovanja Angele Rakarjeve.

29. Pavel Golia: SNEGULJČICA — 20. 11. — rež. Milan Košič, sc. Jože Cesar. — Skedenj.

30. Branislav Nušić: SUMLJIVA OSEBA — 23. 12. — rež. Milan Košič, sc. Jože Cesar. — Skedenj.

31. Lillian Hellman: KOBILICE — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar.

32. Jean Baptiste Molière: TARTUFFE — 18. 5. — rež. Jože Babič, sc. Dušan Vasič. — Skedenj.

33. Bratko Kreft: VELEIZDAJALEC — 29. 6. — rež. Bratko Kreft, sc. Jože Cesar. — Skedenj.

34. Carlo Goldoni: PRIMORSKE ZDRAHE — 21. 7. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar.

Skupaj 97 predstav z 32.401 obiskovalcem.

SEZONA 1950/51

Tudi to leto je gledališče vodilo ostro borbo za gledališko dvorano. Delno mu je bilo ustrezno z Avditorijem, ki ga je ZVU dajala na voljo različnim kulturnim ustanovam.

35. Božič: UMIK — 25. 10. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Skedenj.

36. Danilo Gorinšek: RDEČA KAPICA — 19. 11. — rež. Milan Košič, ki je umrl tik pred premiero, sc. Jože Cesar.

37. Franc S. Finžgar: RAZVALINA ŽIVLJENJA — 20. 11. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Koper.

38. Nikolaj Gogolj: REVIZOR — 4. 3. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. SNG prvič v Avditoriju.

39. Ivan Cankar: ZA NARODOV BLAGOR — 21. 4. — rež. Slavko Jan, sc. Jože Cesar. Avditorij. Proslava 25-letnice umetniškega delovanja Nade Gabrijelčičeve.

40. Bernard Shaw: OBRT GOSPE WARRENOVE — 19. 5. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

41. Jean Baptiste Molière: NAMISLJENI BOLNIK — 5. 7. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar. V čast avtorjeve osemdesetletnice.

42. Bratko Kreft: CELJSKI GROFJE — rež. Jože Babič, sc. Viktor Molka. — Pod milim nebom — Stadion 1. maja.

Gledališče je dalo 87 predstav, ki si jih je ogledalo 29.651 gledalcev. 1. 4. je bil angažiran Stane Starešinič.

SEZONA 1951/52

To leto je gledališče težilo po čim večji pestrosti in še bolj izraziti umetniški vrednosti programa.

43. Miroslav Krleža: GOSPODA GLEMBAYEVI — 14. 10. — rež. Branko Gavella, sc. Jože Cesar. — Proslava 25-letnice igralsva Eme Starčeve.

44. Gorinšek-Roš: DESETNICA ALENČICA — 24. 11. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar.

45. Branislav Nušić: GOSPA MINISTRICA — 8. 12. — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Jože Cesar.

46. Karl Schönherr: SATAN V ŽENSKI — 19. 1. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. Premiera v Ljudskem gledališču v Kopru.

47. Pavel Schurek: PESEM S CESTE — 26. 1. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar.

48. Ruth in Avgust Goetz: DEDINJA — 19. 3. — rež. Jože Babič, sc. in kostumi M. Benedetti.

49. Pavel Golia: JURČEK — 27. 3. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar. — Koper.

50. Marin Držić: DUNDO MAROJE — 19. 4. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar.

51. Henrik Ibsen: NORA — 10. 7. — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Jože Cesar — Koper.

52. William Shakespeare: ROMEO IN JULIJA — 1. 8. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. Pod milim nebom.

Skupaj 98 predstav, 29.080 gledalcev. Večina teh predstav — razen tistih, ki smo jih posebej omenili — je doživela premiero v Avditoriju.

SEZONA 1952/53

Otvoritvena predstava je bila zaradi gostovanj v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani (z Glembayi in Dedinjo) razmeroma pozno.

53. Pero Budak: METEŽ — 14. 12. — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

54. Pavel Golia: SNEGULJČICA — rež. Joško Lukeš, sc. Jože Cesar.

55. Hella Wuolijoki: ŽENE NA NISKAVUORIJU — 21. 2. — rež. Jože Babič, sc. Anuša Sodnikova. Poslovilni nastop Angele Rakarjeve, ki odhaja v pokoj.

56. Friedrich Schiller: KOVARSTVO IN LJUBEZEN — 14. 3. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar.

57. Nicolo Manzari: MRTVI NE PLAČUJEJO DAVKOV — 18. 4. — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Jože Cesar.

58. Jean Baptiste Molière: UCENE ŽENSKE — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Jože Cesar. — Koper.

59. Fran Žižek: MIKLOVA ZALA — 27. 6. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. — Pod milim nebom.

Kljub rahlemu zastoju je bilo sedem premier s 102 predstavama in z 31.333 gledalci.

SEZONA 1953/54

Začela se je v septembru s ponovitvijo Žižkove ljudske igre, ki so jo priredili za uprizorjanje v manjših dvoranah. Za prvo predstavo je gledališče določilo Cankarjevo »Pohujšanje«. Premiera je bila najavljena za 10. oktober v Avditoriju. Politični dogodki 8. oktobra (sklep ZDA in Velike Britanije, da umakneta svoje čete iz cone A in jo prepustita italijanski upravi) so to preprečili. Gledališče je moralo Avditorij takoj izprazniti in je ostal zaprt vse do zadnjih dni novembra. Ker je uprava gledališča vztrajala, naj bo premiera Cankarja vsekakor v središču Trsta, je pričela sezono na Kontovelu z Nušičem.

60. Branislav Nušić: NARODNI POSLANEC — 8. 11. — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Jože Cesar.

61. Ivan Cankar: POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORIJSKI — 28. 11. — rež. Jože Babič, sc. Maks Kavčič. — Avditorij.

62. Maksim Gorki: VASA ZELEZNOVA — 6. 12. — rež. Fran Žižek sc. Vladimir Rijavec.

63. Seliškar-Filipič: BRATOVŠČINA SINJEGA GALEBA — rež. Joško Lukeš, sc. Jože Cesar.

64. Herbert Huhg: VSAKIH STO LET — 23. 1. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

65. Jože Zemljan: ODLOČITEV — 14. 2. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — V ljubljanski Drami. — Izvajana v tržaškem narečju v priredbi Mihe Grljana. Premiera je bila določena za 1. 2. v prenovljeni škedenjski dvorani, a dve uri pred pričetkom je tehnična komisija predstavo zabranila. Formalnost je bila v nekaj dneh pojasnjena, premiera pa je bila v Ljubljani, kjer je bilo gledališče prav takrat na turneji.

66. Ugo Betti: ZLOČIN NA KOZJEM OTOKU — 27. 3. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

67. Norman Krasna: DRAGA RUTH — 8. 5. — rež. Jože Gale, sc. Milan Butina. — Avditorij.

68. Mary Chase: HARVEY — 6. 6. — rež. Jože Tiran, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

112 predstav in ca. 30.000 gledalcev.

SEZONA 1954/55 — praznična deseta

69. Bratko Kreft: KRAJNSKI KOMEDIJANTI — 11. 9. — rež. Jože Babič, sc. Viktor Molka. — Avditorij.

70. Ben Jonson: VOLPONE — 28. 10. — rež. Slavko Jan, sc. Marjan Pliberšek. — Škedenj.

71. Hans Tiemayer: MLADOST PRED SODIŠČEM — 21. 11. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. — Avditorij.

72. Ferdinand Roger: TRIJE FANTJE IN ENO DEKLE — 26. 12. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar. — Prav tam.

73. Jan de Hartog: SOPOTNIKA — 14. 1. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Prav tam. Delo, ki je gledališče z njim velikokrat gostovalo.

74. Charles Vildrac: LADJA TENACITY — 10. 3. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar. — Škedenj.

75. William Shakespeare: UKROČENA TRMOGLAVKA — 27. 3. — rež. in sc. Viktor Molka. — Avditorij.

76. Oskar Wüchner: PASTIRČEK PETER IN KRALJ BRILJANTIN — 5. 5. — rež. Joško Lukeš, sc. Jože Cesar. — Škedenj.

77. Eduardo de Filippo: FILUMENA MARTURANO — 19. 5. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar.

78. Carlo Goldoni: PRIMORSKE ZDRAHE — 14. 6. — rež. Jože Babič in Modest Sancin, sc. Jože Cesar in Viktor Molka. Pod milim nebom. Križanke v Ljubljani, nato Stadion 1. maja v Trstu.

170 predstav — 47.076 gledalcev.

SEZONA 1955/56

79. Ivan Cankar — Franjo Smerdu: MARTIN KAČUR — 19. 11. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar.

80. Grimm-Skufca: JANKO IN METKA — 8. 12. — rež. Joško Lukeš, sc. Jože Cesar.

Dolgoletni režiser in umetniški vodja tržaškega gledališča Jože Babič

81. Milan Begović: BREZ TRETJEGA — 5.1. — rež. Jože Babič. Eksperimentalna predstava v krogu.

82. Eduardo de Filippo: GLASOVI VESTI — 28.1. — rež. Anton Marti, sc. Jože Cesar. Prišlo do srečanja med igralci De Filipove skupine in člani SNG. Oba ansambla sta isti večer — vsak pred svojim občinstvom — uprizorila isto delo.

83. John Priestley: SREČA, KJE SI — 25.2. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar.

84. Luigi Pirandello: HENRIK IV — 7.4. — rež. Vlado Habunek, sc. Božidar Rašica. — 25-letnica umetniškega dela igralca Rada Nakrsta.

85. Nikolaj Gogolj: ZENITEV — 18.5. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec.

86. Joseph Kesselring: ARZEN IN STARE ČIPKE — 30.6. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar.

Vse premiere so bile v dvorani na Stadionu 1. maja. Bilo je 165 predstav in 44.862 gledalcev.

SEZONA 1956/57

87. Rade Pregarc: ŠAGRA — 20.10. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar in Vladimir Rijavec. Krstna predstava. — Stadion 1. maj.

88. Robert Anderson: ČAJ IN SIMPATIJA — 28.11. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. — Avditorij.

89. Valentin Katajev: KVADRATURA KROGA — 15.12. — rež. Jože Babič, sc. Robert Hlavaty. — Stadion 1. maj. Debut goriške igralka Bogdane Bratuževe.

90. John Patrick: VROČA KRI — 23.1. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

91. Renato Lelli: NA NOČNIH POTEH — 10.2. — rež. Jože Babič, sc. Niko Matul. — Prav tam.

92. Hans Fritz: SREBRNA LILIJA (za otroke) — 28.2. — rež. Joško Lukeš, sc. Ivo Kuferzin. — Stadion.

93. Armand Salacrou: ZGODBA ZA SMEH — 16.3. — rež. Balbina Baranovič, sc. Niko Matul. — Stadion.

94. Radoven Gobec: PLANINSKA ROŽA — 24.4. — rež. Modest Sancin, dir. Oskar Kjuder, sc. J. Cesar. — Prva opereta po drugi vojni v Trstu. S sodelovanjem Glasbene matice. — Avditorij.

95. John Steinbeck: ŽIVI PLAMEN — 29.5. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Vladimir Rijavec. — Stadion.

96. Branislav Nušić: ŽALUJOČI OSTALI — 7.6. — rež. Modest Sancin, sc. Jože Cesar.

Skupaj 10 del, 214 predstav v 39 krajih s 40.723 obiskovalci. Omeniti moramo še 3 »gledališke ponedeljke«, javno produkcijo Igralske in Baletne šole, ki delata v okviru SNG, in gostovanja. Ansambel je v glavnem ostal nespremenjen. Ob koncu sezone se je poslovila igralka Tea Starčeva, na novo pa so bili sprejeti v ansambel Bogdana Bratuževa, igralec Edvard Martinuzzi in pomožni scenograf Ivo Kuferzin, ki je prevzel posle tehničnega vodje.

SEZONA 1957/58

je bila najdaljša od vseh: od avgusta do avgusta — kar trinajst mesecev.

97. Eugene O'Neill: STRAST POD BRESTI — 19.10. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. — Stadion.

98. Nicolo Manzari: NAŠI LJUBI OTROCI — 26.10. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Jože Cesar. — Stadion.

99. Josip Tavčar: PRIHODNJO NEDELJO — 9.11. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Stadion. Dramatik Josip Tavčar se prvič predstavi tržaškemu občinstvu.

100. Anton Čehov: UTVA — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. Stota premiera SNG.

101. Danilo Gorinšek: RDEČA KAPICA — 5.2. — rež. Jožko Lukeš, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

102. Thornton Wilder: NAŠE MESTO — 8.3. — rež. Jože Babič, sc. Ivo Kuferzin. — Avditorij.

103. Marcel Pagnol: TOPAZ — 17.5. — rež. Žarko Petan, sc. Mirko Lipužič. — Stadion.

104. Lutowski: DEZURNA SLUŽBA — 21.6. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar.

14 del, 8 premier, 181 predstav, 50.220 gledalcev, številni nastopi v radiu Trst.

SEZONA 1958/59

105. Anita Loos: GIGI — 22.11. — rež. Nada Gabrijelčič, sc. Vladimir Rijavec. — Gorica.

106. Dostojevski — Dino Dardi: ZLOČIN IN KAZEN — 2.12. — rež. Jože Babič, sc. Sveta Jovanović. — Avditorij.

107. Franz von Suppe: Boccaccio — 13.12. — rež. Anton Koren, dir. Oskar Kjuder, sc. Jože Cesar. Opereta. S sodelovanjem Glasbene matice. — Avditorij.

108. Marija Holková: PEPELKA — 31.1. — rež. Jožko Lukeš, sc. Ivo Kuferzin. — Avditorij.

109. Leopold Lahola: MADEŽI NA SONCU — 14.2. — rež. Jože Babič, sc. Niko Matul. Krstna predstava. — Avditorij.

110. Josip Tavčar: PEKEL JE VENDAR PEKEL — 4.3. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

111. Stevan Sremac-B. Kosar: POP ČIRA IN POP SPIRA — 21.3. — rež. Ljudevit Crnobori, sc. Dario Sokolič.

112. Paolo Levi: PO ČEM JE RESNICA — 6.6. — rež. Anton Marti, sc. Milan Butina.

113. Josip Jurčič — Savo Klemenčič: DESETI BRAT — 18.7. — rež. Modest Sancin, sc. Vladimir Rijavec. — Stadion 1. maj. Pod milim nebom.

Obračun: 160 predstav, 44.372 obiskovalcev. Komisija za dodeljevanje prvomajskih nagrad za leto 1959 je nagradila Staneta Starešiniča, Štefko Drolčevu in Nado Gabrijelčičevo za njihove kreacije v »Zločinu in kazni«. 28. maja pa je umetniška komisija Sterijinega pozorja nagradila Jožka Lukeša za vlogo Jurija Mačka v Tavčarjevi igri »Pekel je vendar pekel« in Jožeta Cesarja za izvirno scensko zasnovo v istem delu.

SEZONA 1959/60

SNG Trst se preimenuje v Slovensko gledališče. Uprizoritev prve premiere se je zavlekla do 21. novembra zaradi nekaterih prioritarnih zahtev SLG Celje nad tekstom »Kastelka« in Radia Trst nad »Manevrir«.

Da se izogne nepotrebnim sporom, je gledališče v skopo odmerjenem času naštudiralo domačo noviteto.

114. Josip Tavčar: NICKY — ZLATI DEČEK — 21. 11. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

115. Vladimir Levstik — Herbert Grün: KASTELKA — 26. 12. — rež. Jože Babič, sc. Jože Cesar. — Križ.

116. Danilo Gorinšek: SILNI BIČ — 10. 1. — rež. Joško Lukeš, sc. Adalbert Svagan. — Avditorij.

117. Bratko Kreft: BALADA O POROČNIKU IN MARJUTKI — 20. 2. — rež. Jože Babič, sc. Ivo Kuferzin. — Avditorij.

118. Frances Goodrich in Albert Hackett: DNEVNIK ANE FRANK — 27. 3. — rež. Branko Gombač, sc. Jože Cesar. — Avditorij.

119. Grautoff-Godal: NIMFA IZ CENTRALNEGA PARKA — 14. 5. — rež. Adrijan Rustja, sc. Sveta Jovanović. — Avditorij.

V 15. sezoni je bilo 151 predstav v 38 krajih. Obiskalo jih je 37.141 ljudi. V ansambel so bili angažirani kot stalni člani Mira Sardočeva, Justo Košuta in Adrijan Rustja. Prvomajsko nagrado sta prejela Mira Sardočeva in Modest Sancin, oba za kreaciji v »Dnevniku Ane Frank«. Tudi to leto je gledališče s slušnimi igrami sodelovalo v Radiu Trst in imelo igralsko in baletno šolo. Na ljubljanski RTV je doživelo gledališče ognjeni krst s Tavčarjevim »Nickyjem« ter s »Pepelko«. Pred koncem sezone sta bili upokojeni Ema Starčeva in Nada Gabrijelčičeva. Stefka Drolčeva in Miha Baloh pa sta dobila angažma v Drami SNG v Ljubljani.

SEZONA 1960/61

120. Kaiser: GLASBENA SKRINJICA — 9. 10. — rež. Fran Zizek, sc. Jože Cesar. — Gorica.

121. Jože Javoršek: MANEVRI — 12. 11. — rež. Jože Babič, sc. Niko Matul. — Avditorij.

122. Alejandro Casona: DREVESA UMIRAJO STOJE — 17. 12. — rež. Balbina Baranović, sc. Sveta Jovanović. — Avditorij.

123. Eugene Jonesco: STOLI — 28. 12. — rež. Balbina Baranović, sc. Marija Vogelnik. — Avditorij. Poslovilna predstava Eme Starčeve.

124. Pavel Golia: SNEGULJČICA — 18. 2. — rež. Joško Lukeš, sc. Jože Cesar.

125. Branislav Nušić: DR — 18. 3. — rež. Adrijan Rustja, sc. Jože Cesar.

126. Kalman: ČARDASKA KNEGINJA — 31. 5. — rež. Adrijan Rustja, dir. Oskar Kjuder, sc. Jože Cesar. Opereta. S sodelovanjem Glasbene matice.

127. Joško Lukeš: PRGIŠČE ZEMLJE — 16. 7. — rež. Joško Lukeš, sc. Jože Cesar.

Tudi zadnje štiri premiere so bile v Avditoriju.

V vsej sezoni je bilo 129 predstav. Na novo službeno mesto je odšla Bogdana Bratuževa. Na njeno mesto je bila honorarno nastavljena Miranda Caharija. Posle upravnika je prevzel prof. Rado Rauber.

SEZONA 1961/62

se je začela po krajši predsezoni, v kateri je gledališče po okoliških vaseh odigralo del lanskoletnega programa.

Prof. Rado Rauber, se-
danji upravnik tržaškega
Slovenskega gledališča

128. William Shakespeare: HAMLET — 14. 10. — rež. Jože Babič, sc. Vladimir Rijavec. — Avditorij.

129. Anton P. Čehov: NA VELIKI CESTI — 16. 12. — rež. Jože Babič, sc. Ernest Franz.

130. Giuseppe Longo: BARABAV — ZMAJ SEDMEROGLAV — 29. 12. — rež. Jožko Lukeš, sc. Vladimir Rijavec.

131. Josip Tavčar: ZEH PRED SMRTJO — 28. 1. — rež. Adrijan Rustja, sc. Jože Cesar. — Koper. Te predstave si tržaško občinstvo zaradi posega cenzure ni moglo ogledati.

132. Agatha Christie: MIŠNICA — 17. 2. — rež. Adrijan Rustja, sc. Jože Cesar.

133. Dario Fo: ARHANGELI IN AVTOMATI — 24. 3. — rež. Anton Marti, sc. Jože Cesar.

134. Erik Fos: PLESOČI OSLIČEK — 26. 5. — rež. Jožko Lukeš, sc. Jože Cesar.

135. Graham Green: UVIDEVNI LJUBIMEC — 5. 6. — rež. Jože Babič, sc. Sveta Jovanović.

Vse premiere so bile v Avditoriju. Odigrane so bile 104 predstave. V stalni angažma so bili sprejeti nekateri mlajši člani Miranda Caha-rija, Dušan Jazbec in Livio Bogatec, vsi nekdanji slušatelji igralske šole Slovenskega gledališča.

SEZONA 1962/63

136. Luigi Pirandello: ČEPICA S KRAGULJČKI, PATENT — 20. 10. — rež. Adrijan Rustja, sc. Jože Cesar. V spomin na 25-letnico avtorjeve smrti. — Avditorij.

137. TRIFUNOVIĆ: PRAVLJICA O CARJU IN PASTIRJU — 2. 12. — rež. Jožko Lukeš, sc. Jože Cesar. — Sv. Križ.

138. André Roussin: KADAR SE ŠTORKLJA ZABAVA — 29. 12. — rež. Adrijan Rustja, sc. Sveta Jovanović.

139. Klabund: KROG S KREDO — 6. 2. — rež. Adrijan Rustja, sc. Vladimir Rijavec. — Koper.

140. Arthur Miller: SMRT TRGOVSKEGA POTNIKA — 9. 4. — rež. Slavko Jan, sc. Ernest Franz. — Avditorij. Počastitev 40-letnice delovanja Modesta Sancina.

141. Josip Tavčar: V HONOLULU — 11. 5. — rež. Adrijan Rustja, sc. Jože Cesar. — Stadion.

142. Marin Držić — Modest Sancin: TRIPČE DE UTOLČE (Lazar spd klanca) — 26. 6. — rež. Modest Sancin in Adrijan Rustja, sc. Jože Cesar in Ernest Franz. — Pod milim nebom — Stadion.

Občutnih sprememb v tej sezoni ni. Število predstav je padlo: 102. Mlada igralca Dušan Jazbec in Livio Bogatec sta zapustila gledališče. Prvomajsko nagrado sta dobila Modest Sancin za Willyja Lomana in Jožko Lukeš za Charleya (»Smrt trgovskega potnika«).

Blíža se mejnik v delovanju tržaškega slovenskega gledališča. Beseda o skorajšnji otvoritvi novega Narodnega doma v ulici Petronio je vedno bolj stvarna.

SEZONA 1963/64

143. William Shakespeare: OTHELLO — 12. 12. — rež. Branko Gombač, sc. Avgust Lavrenčič. — Stadion.

144. Shakespeare-Javoršek: IZ TAKE SMO SNOVI KOT SANJE — 19. 10. — rež. Branko Gombač, sc. Avgust Lavrenčič.

Oboje v počastitev 400-letnice Shakespearovega rojstva.

145. Girolamo Gigli: DON PILONOVA SESTRICA — 25. 11. — rež. Adrijan Rustja, sc. Sveta Jovanović. — Avditorij.

146. Josip Ribičič: V KRALJESTVU PALČKOV — 5. 1. — rež. Jožko Lukeš, sc. Milan Butina. — Avditorij.

147. Arsen Diklić: NA ZELENÍ REKI ČOLN — 6. 2. — rež. Adrijan Rustja, sc. Vladimir Rijavec.

148. Dario Fo: DVE PIŠTOLI V ROKAH PA Z BELIM IN ČRNIM GLEDA — 14. 3. — rež. Jože Babič, sc. Niko Matul. — Avditorij.

149. Jean Paul Sartre: UMAZANE ROKE — 18. 4. — rež. Jože Babič, sc. Niko Matul.

Bilo je 133 predstav. V to število niso všteti nastopi v tržaškem radiu ter na ljubljanski televiziji, kjer je gledališče oddajalo za celotno jugoslovansko omrežje predstavo »Othello«.

V krog tržaških igralcev se je spet vrnil Dušan Jazbec. Uspešno se je nadaljevalo z igralsko šolo. 21. 12. 1963 je umrl igralec Josip Fišer.

Adrijan Rustja
(Priredil mm)

Delfi — Tholos, okrogli tempelj z dorskimi stebri, zgrajen v letih 370—360 pred n. e.
(Foto: D. Škedl)

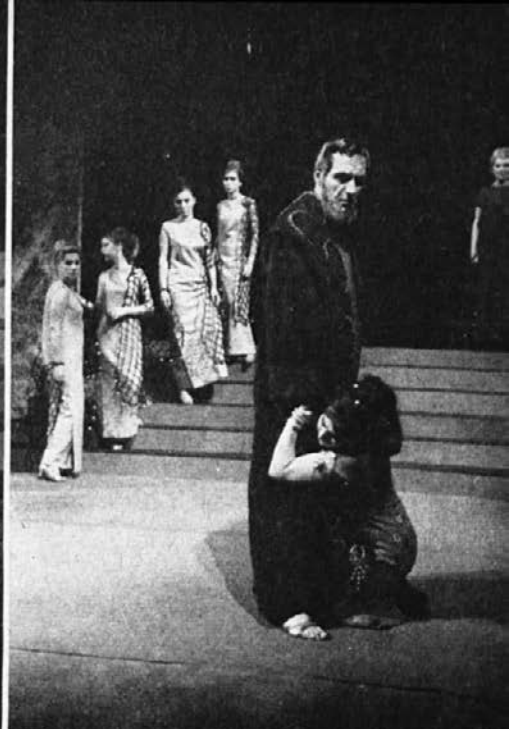
EVRIPID

MEDEJA

Stefka Drolčeva in Danilo Benedičič (zgoraj levo)

Janez Albreht, Drolčeva in Hlebce-tova (zgoraj desno)

Levo: Stefka Drolčeva

Atene — Agora, tržišče in središče antičnega mesta — zgrajeno v letih 450—440 pred n. e. — v moški dobi Evripida in v otroških letih Aristofana
(Foto: D. Skedl)

**Polde Bibič in Štefka Drolčeva
(zgoraj levo)**

**Vika Grlova in Štefka Drolčeva
(zgoraj desno)**

**Olimpija — palestra, vežbališče
rokoborcev (Foto: D. Skedl)**

Spredaj Jože Zupan in Stefka Drolčeva

Zbor in Drolčeva z otrokoma

Delfi — gledališče s 4000 sedeži iz l. 159 pred n. e.
(Foto: D. Skedl)

Atene — Odeion Heroda Atika,
gledališče ob vznožju Akropole
iz 2. stol. n. e.

(Foto: D. Škedi)

Zbor, v sredi Drolčeva, desno
Grilova

Zbor, zgoraj Hlebcetova in Gri-
lova

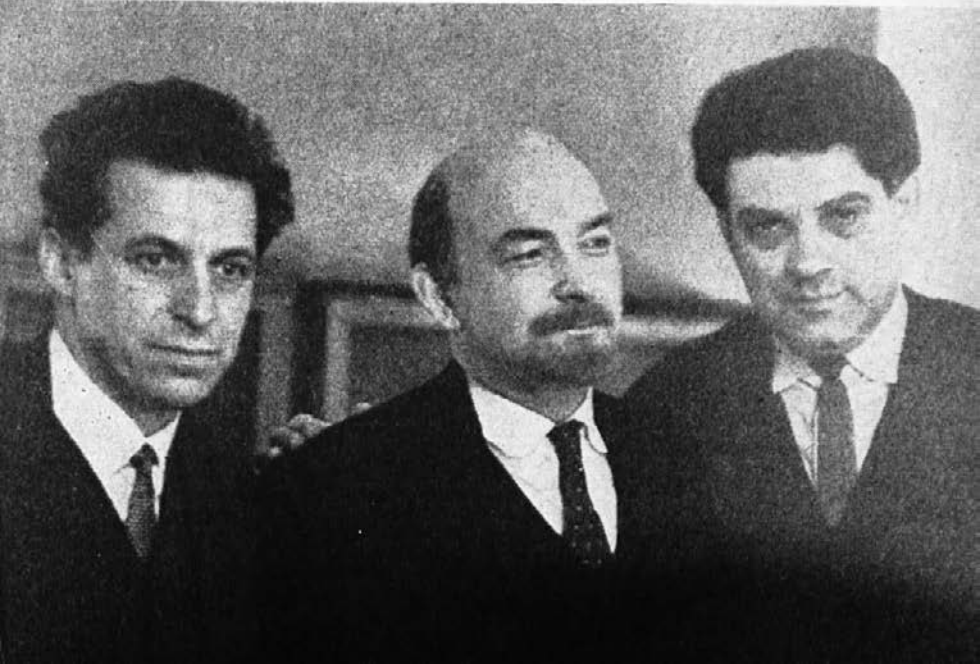
POGOVORI IN PRIČEVANJA

FRANCE JAMNIK

Nemško gledališče je zavzelo vodilno problemsko pozornost z aktivnostjo Bertolta Brechta, dramatika, gledališkega teoretika, režiserja in umetniškega vodje Berliner Ensembla. Ne samo zaradi izjemnih, novotarskih gledaliških teorij Bertolta Brechta, temveč predvsem zato, ker se je v tem gledališču znova rodila plodna sinteza med gledališčem in literaturo. Po antiki, po srednjeveškem ljudskem gledališču, posebno *commedii dell'arte*, Shakespeareovem in Molièrovem gledališču, kasneje po sožitju Čehov-Stanislavski v okviru MHAT, ter v nekem smislu po srečanju Jouvet-Giraudoux, je v sodobnem evropskem gledališču verjetno to poslednja ustvarjalna sinteza med gledališčem in literaturo, med gledališko teorijo in njeno realizacijo.

Ne bom se spuščal v razglabljanje o teoretskih postavkah Bertolta Brechta, ki so predvsem na zapadu pridobile mnogo navdušenih privrženecv, niti o zgodovinskem vzroku za pojav teh teoretičnih gledaliških novosti. Mogoče je za zgodovino in razumevanje sodobnega evropskega gledališča najvažnejše to, da je Brecht teoretik — z Brechtom dramatikom tudi praktično realiziral svoje ideje v vsebinsko in stilno svojevrstnem gledališču. Pri vsem tem, da imajo Brechtove teorije in njegovo gledališče mnogo navdušenih privrženecv in prav tako tudi zagriženih nasprotnikov, ostaja dejstvo, da je pojav Brechtovega gledališča opravil veliko nalogo v razvoju evropskega gledališča in se bor-

Režiser France Jamnik med moskovskimi kolegi — (v sredi igralec Lenina)

beno spopadel z okorelo tradicijo in čustveno lažjo nemškega gledališča.

Osnovna značilnost Brechtovega vpliva, ki sega daleč preko meja nemške gledališke problematike je v tem, da se je dosledno in neizprosno spopadel s tisto zlagano meščansko sladkobnostjo, s cenanim zvočnim sentimentalizmom in praznim romanticizmom, ki ga je polpreteklo nemško gledališče vplivno razširjalo tudi na nekatere sosednje nacionalne gledališke kulture.

Mogoče je res, da je šel Brecht v svoji ostri reakciji na meščansko gledališko čustvenjakarstvo predaleč v drugo skrajnost. To bi veljalo predvsem za gledališke ustvarjalce tistih gledaliških sfer, ki niso klenili pred zlaganim romanticizmom in zato ne morejo v celoti soglašati z Brechtovo dokaj suhotno, včasih mrzlo in celo racionalno askezo.

Nekateri pogrešajo, tako v njegovi literaturi kot v gledaliških konceptih posameznih predstav resnične poetičnosti in pristnega umetniškega zanosa. Seveda Brecht — dramatik in Brecht — gledališčnik zahtevata in pričakujeta v avditoriju svojega gledališča razmišljajoče angažirana in kritično prisotnega gledalca.

V ustvarjalni atmosferi Berliner Ensembla so zrastle ob Brechtu in Heleni Weigel še druge gledališke osebnosti, ki so soustvarile imenitne gledališke predstave. Med njimi Erich Engel, ki je z režijo Beraške opere prav gotovo postavil eno najbolj značilnih predstav Brechtovega stila. Danes, po smrti Bertolta Brechta skušata nadaljevati njegovo pot režiserja Manfred Wekwerth in Joachim Tenschert, medtem ko se je Benno Besson preselil v Deutsches Theater.

Manfred Wekwerth in Joachim Tenschert sta v zadnjem času postavila tri značilne predstave: Vzpon Artura Uia, Dnevi Komune in Coriolan. Ob teh treh predstavah so se še ostreje zarisala nekatera vprašanja o današnji situaciji in nadaljni poti Berliner Ensembla. Kakršnikoli so že današnji koncepti nekdanjih Brechtovih učencev — danes vodilnih ustvarjalcev v tem gledališču, na vsak način ostaja problem: kje najti in kakšno literaturo uprizarjati v tem gledališču, ki je bilo živo navezano na svojevrstnost Brechtove dramatike? V kakšno smer bo krenilo to gledališče, ko si bo vendarle moralo poiskati nove dramaturške poti? Kako se bo razvijalo gledališko spoznanje, teorija in praktična uveljavitev novih vzpodbud, če ne bo hotelo to gledališče okosteteti v zaprtem dogmatizmu?

Prej imenovane tri predstave kažejo marsikakšne odstopne in nedoslednosti — če hočete — nezvestobo Brechtovim gledališkim postulatam. V načelu bi bilo treba tak pojav pozdraviti kot težnjo po odprtem razvoju in kot izraz notranjega dinamizma. Vendar te tri predstave kažejo take neurejenosti in heterogenosti v konceptu, da prej vzbujajo bojazen, da sedanjemu umetniškemu vodstvu gledališča niso jasna hotenja in smeri, kot pa, da bi vzbujale optimistično upanje in potrdilo trdne orientacije. Na koncu koncev se danes Brechtovo gledališče verjetno nahaja v težavni situaciji sinov genialnega očeta.

Po vseh teh in drugih predstavah, ki sem jih videl ustvarjenih v Berliner Ensemblu, bi se ponovno in intimno hotel in mogel srečati s pravim Bertoltom Brechtom samo v treh imenitnih dosežkih: Beraška opera, Kavkaški krog s kredo in Mati Korajža. Trije veliki ustvarjalni organizmi, kulminacijski dosežki morda zadnje plodne simbioze gledališča in literature v sodobni Evropi.

V gledališkem kolosu Sovjetske zveze se je težko znajti, pa četudi se omejimo samo na Moskvo in Leningrad. Ne samo številnost gledaliških institucij, temveč predvsem njihova raznovrstnost preseneti vsakogar, ki si je apriori ustvaril podobo stilno gledališke uniformiranosti. Morda je težko kaj druge v živih predstavah spoznati skoraj v celoti stilno gledališki razvoj evropskega gledališča v zadnjih šestdesetih letih.

Moskva daje možnost spoznave širokega diapazona različnih smeri od bolj ali manj živih ali »konserviranih« uprizoritev K. S. Stanislavskega in Nemirovič — Dančenka preko rekonstruirane predstave Evg. Vahtangova — Princeza Turandot iz leta 1922 in posameznih še živih vplivov Mejerholda in Tairova do današnjih modernih iskanj in poskusov.

Izjemna so doživetja klasičnih uprizoritev iz velikega obdobja MHAT, kot so na primer: Gorkega Na dnu, Maeterlincka Sinja ptica in novejša v tem stilu iz opusa Gorkega in Čehova. Če se danes strinjamo ali ne strinjamo z osnovnimi pogledi in umetniškim credom velikih gledaliških revolucionarjev na začetku tega stoletja, pa je danes iz razdalje šestdesetih let, resnično bogato doživetje možnost prisostvovati vsaj nekaterim ustvarjalnim vrhuncem tega gledališkega obdobja. Z odprtim srcem in s širino pogleda bomo zlahka prezrli in odpustili danes tem predstavam nekatere preživelosti, a za koga celo morda očarljivo osivelost. Razumljivo: mnoga leta gledališke zgodovine so šla mimo in preko.

Morda najbolj sveža, najbolj mladostna in najbolj moderna predstava, ki sem jo videl — in to ne samo v Moskvi — je genialna režija Evgenija Vahtangova Princeza Turandot, ki je doživela svojo premiero že leta 1922. Danes jo dajejo z vsem spoštovanjem pa tudi z vsem mladostnim žarom in iskateljstvom v gledališču, ki nosi ime po velikem režiserju te predstave. Tudi na zapadu sem videl mnogo raznih modernističnih izumljanj, ki so si pogosto hotela nadeti in privzeti videz originalnosti, lastne iznajdljivosti in izključne novosti, pa sem ob tej predstavi dokončno spoznal, da so bila mnoga od teh le nasilna, bledolična izmišljanja za vsako ceno, modne muhavosti, slab posnetek tega, kar je Vahtangov ustvaril iz polnega ustvarjalnega zagona, prekipajoče fantazije, pravega ognjemeta idej in domislic, ki pa so vse organsko živele v predstavi. Morda že samo ogled te predstave zadostno opravičuje romanje v gledališko Moskvo.

Teatr Majakovskega, ki ga vodi režiser N. P. Ohlopkov — zadnji še živeči veliki iz bleščeče plejade ruskega modernega porevolucijskega gledališča, nosi s seboj še mnoge dinamistične poteze Majakovskega, pa tudi mnoge značilnosti aktivizma režiserja Mejerholda. Celo po zunanji scenski fakturi, saj je gledališče skoraj tako imenovano gledališče v krogu s potisnjenim prizoriščem v občinstvo, ki pa ni površna senzacija, ampak izraz notranjega, vsebinskega koncepta — daje to gledališče že ob prvem vtisu osvežujoč dojem zrele, a vendar iščoče, eksperimentalne gledališke tribune. Ta koncept se enako živo uveljavlja v še tako nasprotnih mejnikih repertoarnega okvira, ki jih zarisujejo Evripidova Medea, Kavkaški krog s kredo, Irkutska zgodba, Hamlet, Pogodinovi Aristokrati! Vsa ta raznovrstna literarna dela nosijo vendar enotni interpretacijski pečat: živo, sodobno problemsko interpretacijo, odprto v občinstvo in za njega, brez narejenega veličastja in brez spogledljive gledališke svetniškosti. To je dinamizem resničnega gledališkega bogastva.

Pravi vulkan mladih talentov se je izlil v izjemnem gledališkem dogodku uprizoritve Brechtovega Dobrega človeka iz Sečuana. Na eni izmed treh gledaliških šol v Moskvi in to na šoli Ščukina v okviru gledališča Vahtangova je lani diplomirala skupina študentov v tej Brechtovi uprizoritvi pod vodstvom režiserja Jurija P. Ljubimova. Diplomsko predstava je dosegla tak izjemen kvaliteten nivo, da je povzročila pravo senzacijo. Najprej so morali to študentsko predstavo mnogokrat ponoviti za javnost, nato pa so se odločili za izjemen ukrep. Proti običaju niso dovolili, da bi se igralci te diplomske predstave porazgubili v razna gledališča, temveč so jih zadržali skupaj ter jim dodeli posebno gledališko zgradbo na Taganski, kjer ta mladi in navdušeni kolektiv večer za večerom uprizarja to imenitno predstavo.

Njihova predstava je povsem nova, izvirna in sveža interpretacija osnovnih Brechtovih principov. Poleg tega je uspešen korak v odkrivanje novih možnosti očiščenja gledališča šablonskih naslag in v ustvarjanju novih poetičnih vrednosti. Igralsko tehnično perfektno oboroženi v obvladanju vseh igralskih sredstev, v telesno gibnem elementu, plesu, pantomimi, v estetski izrazitosti geste, prav tako izvrstno izšolani v glasovno tehničnem smislu, registri, dikcija, tehnika dihanja, petje — so ustvarili svojevrstno dognano poetizacijo Brechtovega teksta.

V okviru »gledališča ulic«, je zaživela na odru tenko občutena poetičnost nekakšne moderne *commedie dell'arte*, ki je združevala sproščeno vsakdanjo resničnost s prefinjeno formalno kulturo. Pri tem neke vrste poetična stilizacija in formalne bravure nikoli niso prekoračile mere dobrega okusa in postale same sebi namen. Nasprotno, ravno s pomočjo vseh tovrstnih visokih kvalitete je še jasneje prišla do izraza vsebinska in idejna izpovednost in moralni akcent Brechtovega dela.

Če bi hoteli Evropi pokazati perspektivno vitalnost, ustvarjalno svežino in nemirno iščočega gledališkega duha v zreli umetniško formirani celoti, bi morali prav to gledališče poslati na mednarodno gledališko olimpiado v Pariz. Trdno sem prepričan, da bi ta predstava vzbudila ne samo senzacijo v umetniškem smislu, temveč bi potrdila vero in zagotovila upanje, da po velikih revolucionarnih etapah v gledališki ruski preteklosti nosijo nove naslednike nedri sodobnega pokolenja ruske gledališke kulture.

(Prihodnjič naprej)

BRANKO MIKLAVC

GLEDALIŠČE V NAŠEM ČASU

PISMO NA ROB POGOVORA S ŠVICARSKIMA NOVINARJEMA

Se sedaj mi je neprijetno, če se spomnim na zelo površni odgovor, ki sem ga dal ob slovesu, ko ste me že pred hišnimi vrati vprašali, za katero gledališče sem: ali za tisto, ki naj bi bilo tempelj duha ali za tisto, ki bi z gledalcem diskutiralo o raznolikih intimnih in družbenih problemih.

Svet, ki ga imam rad, imenoval sem ga svet Bachov in svet tempeljev in katedral (mimogrede: rad imam tudi svet razigranih vod

v soncu, vetra in zemlje) še ne more biti obveza umetniške izpovedi za vsakogar in edina zveličavna resnica. Niti moja ne. Če občudujem Bacha in lahko doživljam njegov svet, če mogoče vse v meni hrepeni po njem, še ni rečeno, da verujem vanj in da je to svet moje resnice. Želim, da bi se še kdaj znašlo človeštvo združeno v skupni, veliki misli in v dejanju, ki bi jih vezalo s smislom, razpetim v neskončnost, pod neбом ogromnega, popolnega duha, in da bi umetnikova beseda bila budnica ljudem na to težko, toda prekrasno pot. Danes pa se je mnogim božje nebo raztrgalo in zrušilo v brezno neskončnega in mrzlega vesolja. Tisoče trobent oznanja tisoče resnic. Skala glasov je postala neizmerljiva. Trobenta bi rada prekričala drugo trobento. Minil je čas enotnih resnic, človeško bitje in njegovo iskanje se je individualiziralo, tzv. absolutne resnice mu vbijajo v glavo lahko samo še z nasiljem. Svobodna umetnost niha v nasprotjih, njen izrazni razpon, stilni in vsebinski, je raznolik in naše želje niti naša vera ne smejo biti splošna obveza. Zato bi morali biti jaz kot vi in vsi, večkrat proti samemu sebi, proti svojemu idejnemu prepričanju in hrepenenju, za vsako gledališče oz. umetnost, ki je plod intenzivnega doživetja in spoznavanja življenja; določnejših norm pa ji ne smemo dajati. Čas bo vzel, kar potrebuje, čas bo prekrasil in zbrisal. Niti ni važno, da s šolskimi točkami ocenimo vrednost umetnine, da ji kot na športni tekmi določimo prvo, drugo ali zadnje mesto, važno je, da živi, da sme živeti, da ji nasilneži življenja ne prepovedo, potem pa se naj med nami bori za svojo resnico, naj zmaga ali izgubi. Gledališki oder naj bo prostor za govorico mnogih in za govorico o mnogih različnih stvareh tega sveta.

Priporočljivo pa bi bilo, da bi smeli idejno enako ali slično opredeljeni posamezniki nastopati v zaključenih gledaliških skupinah, ki

bi svoje življenjske in estetske poglede zagovarjale tako v izbiri odskih del kot v specifičnih igralskih in režijskih interpretacijah, ne pa tako, da morajo večkrat isti gledališki ljudje zastopati popolnoma nasprotujoče tendence in zagovarjati misli, ki niso njihove ali jim celo nasprotujejo. Le v prvem primeru bodo predstave živele in bodo prežarjene s pristno stvariteljsko silo. To je mogoče ustvariti z obstojem več gledališč ali pa — kjer so finančne težave — z ostro diferenciacijo repertoarja, vodstvenega, režijskega in igralskega kadra v eni sami gledališki hiši.

Pričakovati moramo, da umetniki ne bodo lagali. Laž je še posploševanje izseka, prikrivanje celote, maličenje človeškega bitja.

Sodobna gledališka tvornost postaja vse manj dušeslovna in dušno opajajoča kot pravi, njen poglobitveni namen ni potapljanje v nekatere skrivnostne labirinte in globine duše, ampak angažirano, zavestno razkrivanje človeških in družbenih odnosov oz. neodnosov.

Oder življenja in človek na odru sta sedaj pisatelju potrebna kot diskutanta za tezo in manj zaradi sebe; z njima precej svobodoljubno ravna. Zato pa še nima pravice, da bi postal krivičen resničnemu človeku in življenju.

Tipizacija in stilizacija ljudi in dejanja na odru mora biti vsakomur vidna kot tipizacija in stilizacija, igralec, ki nosi s svojim likom zgolj tezo, sme biti za gledalca igralec in ne človek na odru.

S tem ne govorim proti stiliziranju v igri — v svojih interpretacijah celo težim k ostri stilizaciji (kjer je seveda dopustna), le gledalec mora biti na čistem, s kakšnim zrcalom opazuje pisatelj ali igrlec življenja. Ali je zrcalo gladko in prikazuje celoto in to celoto v pravih sorazmerjih ali pa vzboklo na posamičnih točkah, da poudarja, megljeno ponekod, da briše za določeno izpoved manj važno. Nikdar bi ne smel pustiti avtor ali igrlec gledajočega v dvomu, kaj od človeka razkriva, samo posameznosti njegove ali celoto, povečane posameznosti ali realne. Sodobni avtorji pogosto ne vzdržijo enovitosti realnih ali tipiziranih likov in jih brez potrebne zarezne pomešajo med seboj — s tem pa hote ali ne hote delajo živemu človeku krivico in lažejo.

S potvorbami življenja se navadno pečajo politiki, kadar nimajo dovolj časa, moči ali dovolj zaupanja, da bi prepričali z resnico — umetnikov odraz resnice pa mora biti pristnejši in globlji. Njegova resnica je trajnejša in del njegove resnice ni samo resnica časa, ampak resnica vseh časov. Če ni v njegovem delu tudi resnice vseh časov, bo z resnico časa po svojem času umrl.

Sodobni pesimistični avtorji zelo radi svojo osebno bolečino in doživetje nevere in nesmisla pripišejo kar vsem milijardam človeštva, optimistično razpoloženi, teh je do nedavna mrgolelo v vzhodnih deželah, pa so prekrili obraz zemlje z lepobarvnimi šarastimi razglednicami, zbrisali so z njenega površja tisoče zevajočih groz, vse muke in smrti, globine božje pa pripisali lepo naravi. Naj bi se zavedali, da z božjo smrtjo izgine tri četrtine zemeljskih čudes. Kar nima zavesti, kar ne čuti, ni živo in zato ne predstavlja vrednote. Tzv. čudovita priroda s svojo vizualno sliko obvelja lahko samo še kot projekcija naše duše ali njeno hrepenenje in kot simbol, priroda sama pa ne more biti čudovita, ker je nezavedna. Zakoni, ki jih odkriva znanost v svetu materije in v svetu duha nas ne bi smeli očarati, sami po sebi so mrtvi in jih oživlja šele naš duh. In ni čara v dejanju zgodovine, samo

kolikor je v njej soudeležen individuum s svojim svobodnim hočem, kot rezultanta mnogih vzrokov izven njega pa je prav tako nebitje in nezavedanje. Naša duša je bila nekoč božji dar in božji čudež, za materialista je skupek biološkega in družbenega razpleta, v največji meri brez naše svobodne udeležbe, posledica sil, ki niso iz nas samih in ki so pravitako brez zavesti. In edino čudo, edina prava vrednost je redka ura človeka, ko iz sebe, iz svoje svobode odloči dejanje ali misel, za svoje bivanje in za bivanje z vsemi drugimi. V brezdnu niča človek z neizmernim naporom volje od časa do časa prižiga svoje življenje.

Tako želimo, da bi izpovedovalci vere očistili svoja nebesa, neverni pa naj v svetu smrti ne slikajo božjih čudes, če preklinjajo Boga.

Ali pa smemo pačenje umetniške in življenjske resnice postaviti pod kazenski paragraf?

Kdo ve, če se sodnik ne moti ali če ni on strahopetec, ki zavestno ali podzavestno vara, da bi ubranil svoje prepričanje ali celo oblast. Zopet se naj zadnji in pglavilni spopad konča na fronti življenja, v borbi idej.

Moč umetnine, njeno srce, misel in zavest naj gre v dejanje sveta z neskončnostjo drugih dejanj in ga pomaga gibati, v neprestani borbi nasprotij, v smrt ali v Boga — predvsem pa v zavestno življenje bivajočih.

P. S.

V tolažbo: švicarskima novinarjema sem izrecno poudaril, da so bile vse izjave v toku pogovora, ki je bil precej dolg, samo moje in jih nikakor ne smejo posploševati kot mnenje ansambla. Povedal sem jim, da so se obrnili na povsem napačnega igralca, če so hoteli spoznati uradno gledanje na gled. pojave, še več, da so podobna gledanja na sodobno umetnost pri nas verjetno celo v veliki manjšini.

MARIJA NABLOCKA

Vaše zdravje?

Na to vprašanje vam odgovarja naš Zeus Gromovnik Josip Vidmar, ki v svoji kritiki »Agonije« gentlemansko omenja mojo vitalnost. Želje?

Sem v letih, ko jih ponavadi nimaš.

Pa standard?

Popolnoma zadovoljiv. Dveh zrezkov ne morem pojesti, a za enega imam vedno denar. Novih oblek si ne želim iz preprostega razloga, ker sem jih v 40 letih igranja morala nešteto krat pomerjati in misel na to mi je zdaj strašna. Ne želim si modernih oblek, mile so mi moje stare, na katere gledam kot na sivo glavo svojega starega prijatelja, ki mi je dražja kot sodobna lasišča, sfrizirana à la bitls.

Vidite, starost ima svoje prednosti in lahko se počutiš bogato z zelo skromnimi sredstvi. Bojim se samo, da moja vitalnost ne bi pripeljala v bankrot socialne, da bi se začeli spraševati, češ koliko časa jo bomo še morali vzdrževati.

Rusija?

Domovino svojo nosim v srcu. To je najboljše mesto zanjo. To je večni plamen — kakor tisti, ki gori na grobu neznanega vojaka.

Spomin iz otroških let?

Volga. Bel parnik kot privid tiho polzi mimo hribov, poraščenih z drevjem. Od nekod se širi vonj po šmarnicah, slišati je petje slavčkov.

V »Izpovedih« smo veliko zvedeli o Vas. A tisto gotovo ni vse. Bi se Vam dalo pripraviti novo knjigo spominov in spoznanj?

Dalo bi se napisati knjigo z naslovom: Ko sem bila majhna. Toda žalibog nimam pisateljskega daru. Morda bi se našlo nekaj radovednežev, ki bi se jim zahotelo branja o srečnem otroštvu. O otroku, ki je bil srečen.

Oboževalci, obiskovalci, tisti, ki se Vas spominjajo in se zanimajo za Vas?

O da, imam vročega oboževalca. Psička svoje sosede, ki vedno, kadar me zagleda na cesti ali kjerkoli, začne tuliti od same ljubezni. Toda močno sumim, da gre njegova ljubezen skozi želodec.

Zadnjič sem na Vaši mizi videl Verlaina. Že večkrat sem opazil; da Vam je francoska literatura posebno pri srcu. Bolj kot ruska?

S tem je tako, kot če bi vprašali otroka: Katerega imaš rajši: očeta ali mamo? Otrok bi odgovoril: Oba imam rad. Tudi jaz tako odgovarjam. Rada imam Dickensa, Tagora, visoko cenim Goetheja, Heineja itd.

Julka Staričeva?

Bila je zelo nadarjena. Bila je samorastnik. Kar goltala je vse, kar sem pokazala. Vedno je zatrjevala, češ Nablocka še premalo pokaže.

O igrilstvu?

Res, jaz ne morem nikogar ničesar naučiti, ker sem vedno igrala po intuiciji oziroma sem zmeraj čutila svoje personaže, svoje vloge. Hočem reči: natanko sem vedela, kaj in kako bo ta ali oni v tem ali onem slučaju storil, katera bi bila njegova intonacija in k njej spadajoča gesta. Lahko mogoče, da sem se včasih zmotila — ne zmoti se samo tisti, ki nič ne dela — toda vedno sem čutila v sebi neki regulator, nekak notranji ritem. Težko je to pojasniti, čeprav Nablocko zdaj ko sem daleč od nje laže analiziram. Da, težko. Kakor bi hotel z algebro razložiti simfonijo. Vse to se godi skoraj podzavestno. Ne trdim, da svojih vlog nisem nikoli »delala«, ali to so bile vedno slabše igrane vloge. Kako naj bi »delala« Nastasjo Filipovno z njeno zamotano psihologijo hetere s čistim srcem? Enostavno sem zlezla v njeno kožo. Kako bi torej mogla vsega tega naučiti druge? Osnove, abecede umetnosti že, nikoli pa ne tega, kako se pogrezneš v globine človeškega bitja. Že Ostrovski je rekel, da se igralske umetnosti ni mogoče naučiti. Ko je Stanislavski objavil svoj sistem, je publika šepetala, da je sicer izumil sistem, a igrati je začel mnogo slabše.

Pavle Minakov — akvarel: igralkin počitek ob morju

RAZMIŠLJANJE O GOVORJENJU NA ODRU

IV.

19. Dvanajstega in trinajstega decembra je bilo v Zagrebu posvetovanje o govoru v hrvaških in srbskih gledališčih, ki so se ga udeležili lektorji iz Beograda, Novega Sada, Tuzle, Zagreba, Reke in radijski lektor iz Titograda. Pridružili so se jim trije pomembni hrvaški lingvisti Klaić, Brabec in Babić, asistentka za hrvaški jezik na zagrebški igravski akademiji Skarićeva in igravca Tonko Lonza, predavatelj za scenski govor na zagrebški akademiji, in Ljubiša Jovanović kot predsednik Združenja dramskih umetnikov Jugoslavije, ki je posvetovanje pripravilo in plačalo. Podpisani je bil povabljen na poročanje o gledališkem lektorstvu na Slovenskem.

Na treh štiriurnih sestankih so navzoči obdelali troje zanimivih in po akcentski plati še ne dovolj razčiščenih tém: 1. vokativ (samostojni in izenačeni z nominativom), 2. določna in nedoločna oblika pridevnika, 3. domače in tuje zloženske — seveda vseskoz v luči akcenta oziroma intonacije.

Treba je najprej poudariti, da so vsi lektorji pokazali visoko znanje in tenak posluš, zato je posvetovanje potekalo brez odvečnega govoričenja, nestrokovnega mazaštva, površnosti in zavlačevanja.

Največji užitek je nudilo izrekovanje zgledov, ko si se počutil kakor med glasbeniki s popolnim poslušom: natančno držanje kvantitete in nezmotljivo pa lepo petje melodije. Ni ga bilo enega samega ugovora — Vukove in Daničičeve štiri intonacije so se vseskoz zanesljivo javljale iz ust sodelujočih. Bilo je prečudovito. Če kdaj in kje — tu so se jasno razodele zakonitosti jezika, njegov krvotok, njegov način bivanja, njegov duh. Nazorno se nam je odkrilo zvesto razmerje med intonacijo in obliko besede. Natanko smo lahko videli, kako število zlogov, atribut ali kontekst vznemirijo prejšnje razmerje in v hipu vzpostavijo novo. Pokazala se nam je neukrotljiva moč domačih muzikalnih zakonitosti, ki zanesljivo premamijo napev izposojenke. Potrdila se nam je resnica, da je prav intonacija tista, ki ima razločevalno vlogo med določno in nedoločno obliko pridevnika. In še mnogo takih spoznanj — le kako bi jih ne bilo, ko je ob vnetem reševanju besed prihajalo na sito toliko neukrotljivega življenja, toliko sladkega migetanja — srebrne ribice, ki se v sončni svetlobi premetavajo v mreži. Skromna zagrebška študijska sobica z na gosto popisano tablo se je — vsaj zame — spremenila v pravljico izbo pête govorice in njenih zvočnih delikates.

Spričo lepote in moči srbskohrvaškega akcenta je bila misel na »neobveznost« slovenske intonacije toliko bolj bridka. *Tu ti izbrani jezikoslovci 12 ur z vso strastjo razpravljajo zgolj o muzikalnih problemih svojega jezika, mi pa o tej reči še črhnemo ne!*

K temu se spleča dopisati še nekaj dejstev in zanimivosti:

Dr. Klaić je rekel: »Pismenost je — naj se še tako čudno sliši — največji sovražnik intonacije.« Potem je bral kakor otrok v prvem razredu: Kra-va se pa-se na paš-ni-ku. In komentiral: »Evo — brez

muzike. Nihče ga ne opozarja nanjo. In tako gremo spet nazaj v čas nepismenosti.«

Dr. Djordjević pove, da se je v borih petnajstih letih srbski samoglasnik skrajšal (povprečno) za stotinko sekunde — od nekdanih 6 na sedanjih 5 stotink. Govorimo torej mnogo hitreje, kar močno vpliva tudi na akcent. Isti pojav je brez dvoma tudi v slovenščini: skrajšana dolžina je seveda občutno oslabilala napev.

Trditev enega od lektorjev, da dolžina (ob dubletni kračini) izraža oz. podpira emocionalnost izjave, je bila pravzaprav edina, ki je zašla s področja lingvistike oz. akcentologije. Kljub marljivemu delu nismo prišli do obravnavanja dveh točk, ki so bile še na programu: o logičnem akcentu in o stihu. Morali smo jih odložiti na prihodnje srečanje, ki bo jeseni v Sarajevu.

Dr. Djordjević je povedal nekaj besed o eksperimentalnem centru v Beogradu, ki *nenehno meri utrip žive srbske govorice*. Preizkusne skupine štejejo po najmanj 50 ljudi.

Presenetljiva je budnost srbskih in hrvaških kolegov ob pojavu besedja — za zdaj le osebnih imen — afriških narodov (izgovarjamo Gemal — po zapisu Angležev, ki seve izgovarjajo Džemel, tedaj natančno tako kot Arabci), ob tehničnih sposojenkah in domačih in tujih zloženkah.

(Prihodnjič naprej)

Mirko Mahnič

IZ ARHIVA SLOVENSKEGA GLEDALIŠKEGA MUZEJA

V sezoni 1920/21 je uprava Narodnega gledališča v Ljubljani angažirala skupino ruskih igralcev. Slovenski igralci so se v pismu upravi temu uprli, uprava pa je o tem takoj obvestila kar šest instanc: ministrstvo prosvete v Beogradu, predsedništvo narodne vlade za Slovenijo in poverjeništa narodne vlade za Slovenijo za uk in bogočastje, za notranje zadeve, za pravosodje in za socialno skrbstvo. Zadeva je naletela na širok odmev med občinstvom in v časopisju.

1.

UPRAVI NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

Razmere, ki vladajo v zadnjem času v narodnem gledališču, nas silijo, da krepko udruženi, v interesu jugoslovanske gledališke umetnosti, vseh članov in zavoda samega poslednjič in najodločneje zahtevamo od uprave narodnega gledališča, da

1. posveti največjo pažnjo vprizoritvam v slovenskem jeziku in da podpira v prvi vrsti razvoj jugoslovanske in posebno slovenske gledališke umetnosti. Da ne zapostavlja slovenskih vprizoritev za ruskimi in

da omogoča dostojne vprizoritve s tem, da preskrbi za primerno opremo in potrebno število vaj.

Uredba o narodnem pozorišču; izdana od prosvetnega oddeljenja kr. ministrstva prosvete P.Br. 10.109, dne 19. junija 1911 v Beogradu, katera velja za ljubljansko gledališče glasom § 6, 1 (pogodbe narodnega gledališča Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani, veli: ...Gledališka umetnost naj se neguje v korist svojih visokih ciljev, umetniških in nacionalnih z ene strani, a z druge v zadovoljnost publike.) Združenju prihajajo dan na dan pritožbe od strani občinstva, da je zelo nezadovoljno z ruskimi predstavami, ker ne razume jezika in zahteva le slovenske predstave).

...da neguje jugoslovansko dramo s tem, da vprizarja čim pogosteje in v čim večjem številu dobro igrana in z najboljšim sceničnim aparatom opremljena dela današnjih in starejših jugoslovanskih pisateljev. (Opozarjamo le na vprizoritev »Hasanaginica« in gostovanje »Pohujšanje v dolini šentflorijanski« v Zagrebu).

...da neguje gledališko umetnost z resnim naštudiranjem in pripravljanjem vprizoritev, dobro režijo in dobrimi materijelnimi pogoji za osobe. (Uprava ne posvečuje niti pažnje pripravljanju slov. vprizoritev — izvzemši »Sen kresne noči« —, niti materijelnim pogojem igralskega osobja).

...da neguje čistost jezika z vestnim nadziranjem oblik in naglasov jezika, ki se sliši raz odra narodnega gledališča.

(To je z angažiranjem Rusov popolnoma onemogočeno in je angažiranje samo na sebi pregrešek proti temu stavku uredbe o narodnem pozorišču.)

Skupina igralcev iz leta 1925 (spredaj: Rogozova, P. Juvanova, Rakarjeva, M. Skrbinšek V. Juvanova — zadaj: Smerkolj, Jerman, Rogoz, Cesar in Drenovec)

2. Začne v interesu umetniškega in družabnega stališča članov takoj dostojno in pravično postopati z njimi. Da ne žali naših igralcev z izjavami, kot »povišala se vam bo gaža edino v slučaju, da kdo izmed vas umre, ali pa prostovoljno izstopi iz gledališča.« Da se ne mečejo naši igralci iz lož, dočim dobijo ruski igralci lože. Da se ne smeji članov, kot n. pri. v slučaju, ki se je dogodil g. Šestu, kateri se je razgovarjal z g. Putjato, ko je prišel g. Golja in je g. Putjato odvedel, ne da bi dostojno prosil za dovoljenje. Da se zanima za stanovanje naših članov; gđc. Wintrovi se je izjavilo »še za Ruse nimamo stanovanj —« Da se takoj pripravijo igralcem primerne garderobe, ker je izključeno, da bi se mogli napravljati igralci v takih prostorih, kot so jim sedaj na razpolago itd. itd. nešteto primerov. Da se končno dvigne ugled igralcev pred javnostjo s tem, da se jih v prvi vrsti uvaža pri upravi. Ker do danes uprava ni delovala v smislu gori omenjenih točk, naj bo to pismo zadnji opomin. Ako uprava do 30. t. m. noče ugoditi v tem smislu upravičenim zahtevam celokupnega osebja, bode prisiljeno združeno osebje nastopati skupno s celokupnim združenjem z istim dnem s poslednjim, odločilnim korakom. Razuntega zahtevamo le radi moralnega stanja takojšnjo revizijo pogodb in sicer po sposobnosti: naš igralec naj bi imel primerno gažo kot ruski igralci, Primera: naš 1. režiser K 3400 mesečno, a ruski režiser K 7500. Naš prvi igralec K 3200 mesečno, a ruski igralec K 6000. Drugi igralci, ki tvorijo jedro našega osebja, od K 2400 do K 2800, vsi drugi ruski igralci, ki oddaleč ne presegajo zmožnosti naših, K 3000. (Naš 1. kapelnik ima 3000). Razuntega imamo igralce, ki so primorani nastopati v večjih ulogah s škandaloznimi nizkimi gažami.

Uprava ne more očitati igralskemu osebju, da se sedaj poteguje le za gažo, kajti že 16. septembra se je zahtevala regulacija gaž v tem smislu, da bode imel vsak igralec eksistenčno gažo in razuntega po zmožnosti in delovanju še primeren povišek. V dokaz nam služi to, da je brez ozira na to imela uprava namah kapital od K 500.000 za angažiranje ruskih igralcev, ki že radi neznanja jezika nikakor ne bodo zadovoljili zahtevam slovenskega narodnega gledališča. V prvi vrsti bi bila dolžnost uprave, da uporabi ta denar plodovito v procvit našega gledališča, našega osebja in našega naraščaja.

Izjava, izrečena od strokovnjakov v Zagrebu (dr. Andrič, Bach, Raić, dr. Gavella): »Ta ansambl (ruski namreč) je razun treh prvih igralcev le srednje potujoča družba,« nam zadostuje, da vemo, da niso med njimi sami umetniki.

Ker imamo še mnogo drugih dokazov o preziranju, zapostavljanju in razžaljenju naših članov, se čutimo upravičene, da kontroliramo in nadziramo delovanje današnje uprave.

Uprava bodi prepričana, da smo pripravljeni braniti do skrajnosti svoje upravičene zahteve in da smo vsi podpisani pripravljeni, če nam uprava do gori omenjenega roka ne ugodí, prenehati z našim delovanjem v narodnem gledališču.

Vse zahteve se razumejo tudi za operno osebje (solisti, dirigenti, orkester, zbor etc.)

S spoštovanjem. Udruženje gledaliških igralcev — pododbor Ljubljana

25. vinotoka 1920 (Sledi 30 podpisov)

MINISTRSTVU PROSVETE, ODDELEK ZA UMETNOST V BEOGRADU

Združenje gledaliških igralcev Srbov, Hrvatov in Slovencev, Pododbor Ljubljana, je poslalo dne 25. oktobra 1920 podpisani upravi dopis, ki ga pod A) prilagam v prepisu.

Na ta dopis je odgovorila uprava po soglasnem sklepu vseh svojih članov z dopisom z dne 30. oktobra 1920, priloženim v prepisu pod B).

Dne 31. oktobra 1920 je prejela uprava od Združenja dopis, ki ga prilagam v prepisu pod C). V tem dopisu naznanja Združenje gledališki upravi stavko.

Podpisana uprava naznanja ta dejstva (Ministrstvu prosvete, oddelku za umetnost, Narodni vladi za Slovenijo) s pripomnjo da je storila vse, kar je bilo v njeni moči, da prepreči položaj, kakršen je nastal in s prošnjo, da jo podpira v borbi za uveljavljanje reda in avtoritete.

V naslednjem si dovoljuje podpisana uprava orisati v kratkem razvoj gibanja med igralskim osebjem, ki je privedlo do sedanjih razmer:

Koncem pretekle sezone so se člani drame pritoževali, da je dramsko osebje premaloštevilno, da so vsled tega z delom preobloženi ter ne morejo svojih dolžnosti vršiti tako, kakor bi hoteli. Da ugotovi njihovi želji, je povabila uprava razne slovenske igralce, med njimi gospoda Nučiča in Skrbinska, naj vstopijo v osebje ljubljanskega dramskega gledališča. Odzvalo se je samo nekaj tržaških igralcev, ki pa za razbremenitev starega osebja niso zadoščali. Vsled tega se je odločila uprava nastaviti del odlične ruske igralске družbe, ki je bila pod vodstvom prvovrstnega ruskega režiserja Muratova dosegla velike uspehe ne le v Ljubljani, ampak tudi v Zagrebu, kjer ji je kritika posvečala dolge in navdušene članke. S tem svojim činom uprava ni hotela samo pomnožiti igralskega osebja, ampak je tudi želela nuditi našemu naraščanju, ki ga je v sedanjih časih težko pošiljati na študije v tujino, priliko, da se ob lepih vzgledih na domačem odru naobrazijo. Oni ruski člani, ki bi se, kakor so to že storili mnogi Čehi, našemu jeziku popolnoma priučili, bi se mogli morebiti tudi stalno prikleniti našemu gledališču.

Gledališki upravi žal ni bilo mogoče doseči umevanja tega stremljenja pri slovenskih članih dramskega gledališča, med katerimi se je takoj po angažiranju ruskih igralcev pojavila nezadovoljnost, ki je vedno rastla, dasi se je njih materialno stanje izza podpisa pogodbe znatno izboljšalo. Draginjske doklade so se zvišale za 100 do 130 odstotkov. Raznim boljšim močem so se povišale gaže, tako da med dramskim osebjem skoro ni člana, ki bi bil slabše plačan nego uradnik osmega ali celo sedmega činovnega razreda. So igralске rodbine, deloma brez otrok, ki prejemajo 11.350 (Danilo), 5900 (Rogoz z ženo) in 5700 (Pregarc z ženo) kron mesečno iz gledališke blagajne. To so gotovo svote, ki se z njimi v Ljubljani da izhajati. Toda slovenski gledališki igralci so bili mnenja, da za take plače ne morejo več nego dvanaajstkrat v mesecu nastopiti in so zahtevali za vsak nadaljnji nastop celodnevno gažo po vrhu. Uprava je tudi tej njihovi zahtevi ugodila, tako da dobivajo sedaj slovenski člani povprečno isto ali višjo plačo kakor pretežna večina ruskih članov, ki nimajo igralnih honorarjev in ki morajo plačevati ogromno stanarino po hotelih. Razven tega

je uprava na željo igralcev uvedla osemurni delavnik, vsled česar se je moralo število vaj skrajšati. Toda slovenski člani se tudi s tem niso zadovoljili. Dne 25. oktobra so pisali upravi list, v katerem ji očitajo, da je angažirala ruske člane, da zapostavlja slovenske igralce in slovensko dramo, ter izjavljajo, da se čutijo upravičene »kontrolirati in nadzirati delovanje uprave«. V tem dopisu imenujejo svoje plače »škandalozno nizke« in dolžne upravo, da jim ne daje možnosti nastopati v zadostno pripravljenih in dostojno opremljenih igrah. Uprava, kateri je vlada poverila nadzorstvo nad gledališkim osebjem se seveda ni mogla podati pod nadzorstvo tega osebja in je morala to zahtevo kakor tudi zahtevo po nadaljnjem poviševanju prejemkov sporazumno z vlado odločno zavrniti. Protestirala je pa tudi proti popolnoma neutemeljenim trditvam o zapostavljanju domačih igralcev in slovenske drame, kajti uprava se je vedno živo zanimala za gmotni in umetniški prospek domačih moči ter je domačim igralcem vedno dovoljevala zadostno število vaj in dostojno opremo igre. Dela »Za narodov blago«, »Anfisa«, »Hasanaginica« in »Sen kresne noči« so bila od 16. avgusta t. l. na repertoarju dramskih vaj ter bila tako dostojno opremljena, kakor je bilo to z ozirom na proračun mogoče. Pač pa je morala uprava opetovano nastopiti proti slovenskim članom zaradi zanemarjenja vaj.

Gledališka uprava tudi ne dvomi, da ima glede pritegnitve ruskih moči za seboj vse gledališko občinstvo, ki rado poseča ruske vpriizoritve in ne zamudi nobene prilike, izraziti ruskim gostom in gledališki upravi v tem pogledu svoje priznanje.

Uprava je torej mnenja, da je vse storila, da bi dvignila višino slovenskih dramskih vpriizoritev in da je ne zadene krivda, ako pri slovenskem igralskem osebjem ni našla onega umevanja za napredek naše umetnosti, ki ga je od njih pričakovala.

Juvančič l. r.

Obenem Vam prilaga podpisana uprava vzorec tiskovin, kakršne so v rabi pri pododboru Združenja gledaliških igralcev ter prosi, da se prepove rabljenje državnega grba na tiskovinah, ki bi utegnil pri članih in drugih osebah vzbuditi mnenje, da je to privatno društvo državna institucija.

V smislu projektiranega zakona o narodnih gledališčih § 9, g, ki se glasi: »Privatna pozorišta mogu se odobriti pod uslovima:

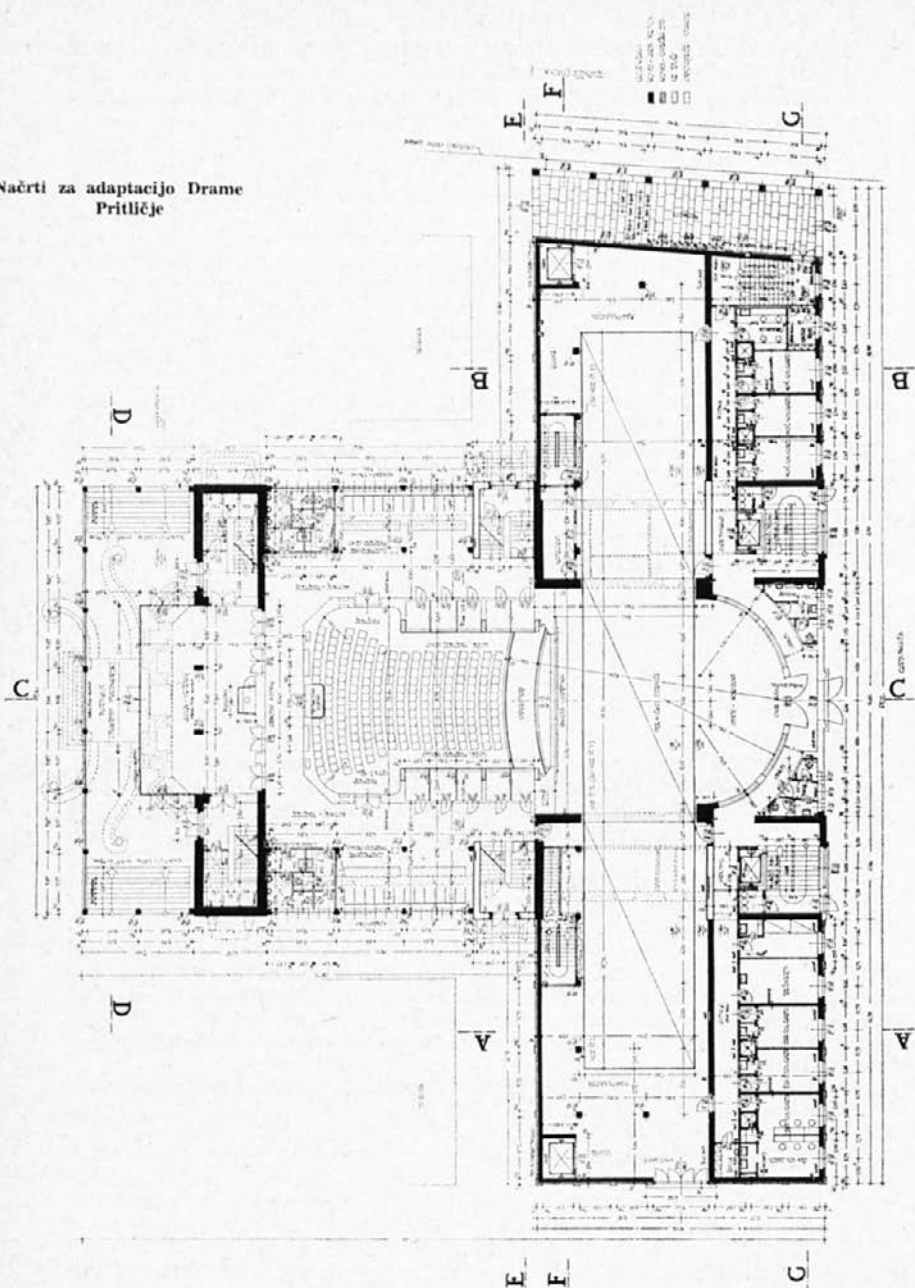
g) da rad ovih pozorišta ne remeti rad državnih pozorišta.

Samo u gradovima preko 100.000 stanovnika i pored državnih pozorišta u istim mestima izuzetno mogu se osnivati i privatna pozorišta, koja bi negovala drugi repertoar«, prosi podpisana uprava, da se gledališkim igralcem ne dovolijo v Ljubljani prireditve v lastni režiji, ker bi se te prireditve vršile na škodo ugleda in napredka državnega gledališča.

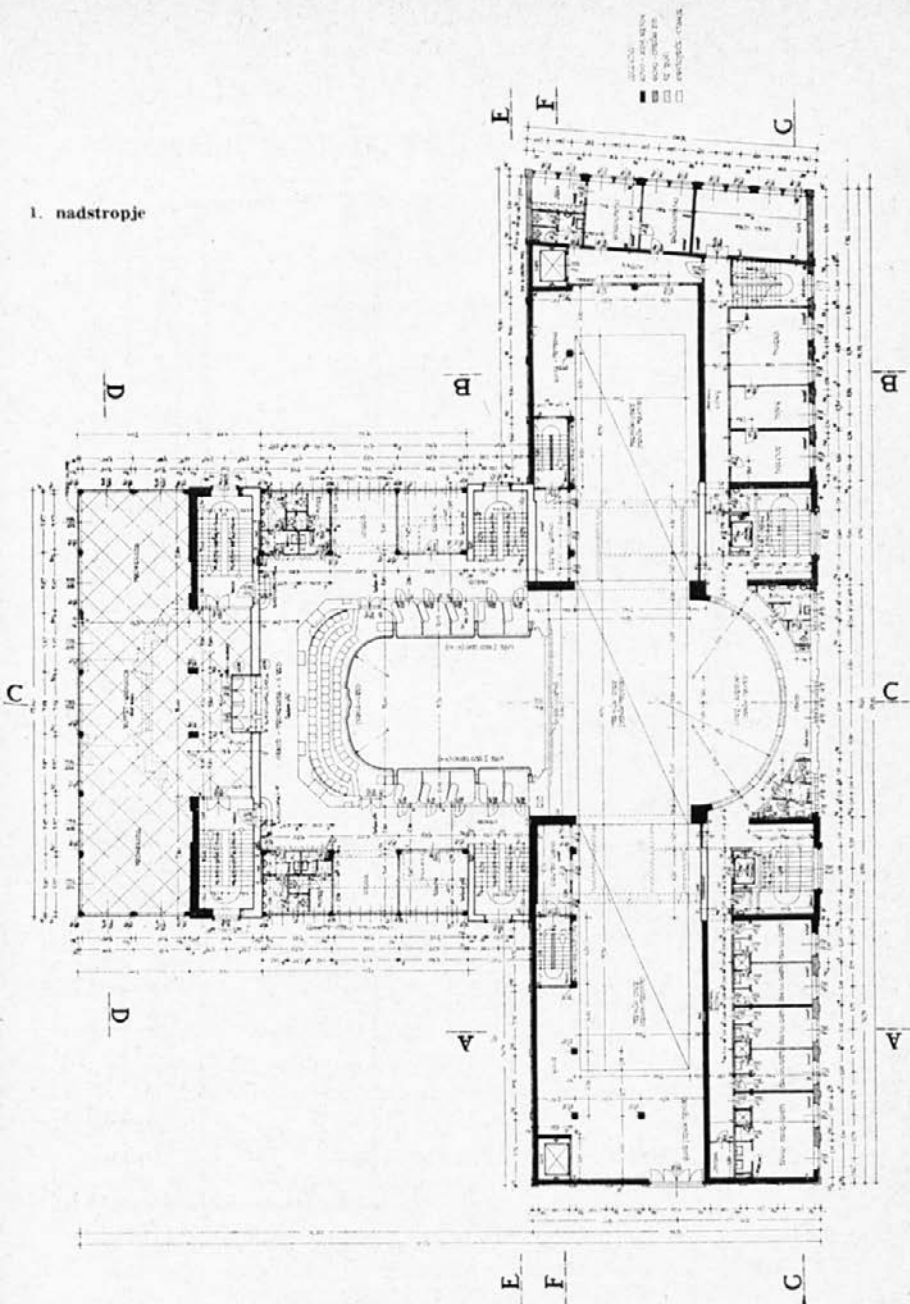
Uprava narodnega gledališča v Ljubljani

Ljubljana, dne 3. novembra 1920.

Načrti za adaptacijo Drame
Pritličje

1. nadstropje

GRADBENO INDUSTRIJSKO PODJETJE

GRADIS

CENTRALA, LJUBLJANA

BOHORIČEVA 28 — TEL. 33-566

s svojimi poslovnimi enotami gradbeno vodstvo Ljubljana, Celje, Maribor, Skopje, Jesenice, Kranj, Koper, Ljubljana-okolica ter obrati Obrat gradbenih polizdelkov, Lesni obrat Škofja Loka, Kovinski obrati Ljubljana in Maribor, Strojno-prometni obrat ter biro za projektiranje, študij in razvoj gradi in projektira visoke in nizke ter industrijske gradnje ter vrši prodajo stanovanjskih, poslovnih in drugih objektov.

**ČASOPISNO PODJETJE »DELO« — Triglavska
tiskarna, Blasnikova tiskarna, tiskarna »Delo«**

nudi vse vrste grafičnih uslug, tiska knjige, časopise, revije, obrazce in druge publikacije, razen tega pa tiska in izdaja časopise;

OSREDNJI SLOVENSKI DNEVNIK »DELO« — vsak dan prinaša vesti, poročila, reportaže in komentarje o vseh pomembnih dogodkih doma in v svetu —

ZABAVNI TEDNIK »TEDENSKA TRIBUNA« — zaradi pestrosti in zanimivosti si je TT pridobil sto tisoč rednih bralcev —

ILUSTRIRANA REVIJA »TOVARIŠ« — edini slovenski ilustrirani tednik, z ugankarsko prilogo »KAJ VEŠ — KAJ ZNAŠ« —

ŠTIRINAJSTDNEVNIK »NAŠI RAZGLEDI« — list slovenskega intelektualca, ki posreduje bralcu problematiko našega političnega, gospodarskega in kulturnega dogajanja.

Zoteks Tabus

IMPORT-EXPORT,
LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA C. 18

Tel: glavni direktor: 31-353
Tel. splošna služba in uvoz: 23-211, 32-212
Tel. domače tržišče in uvoz: 23-081 do 23-083
Telex: 03-118
Poštni predal: 415

Predmet poslovanja podjetja je trgovanje na debelo »Import-Export«, surove in predelane kože, vse vrste usnja, obutve, usnjena galanterija in konfekcija, umetno usnje, ščetine, dlake, gumirana žima, krzna, kožni in usnjeni odpadki, industrijske maščobe, strojila in pomožna sredstva za usnjarsko in čevljarsko industrijo.

INSTALACIJA

LJUBLJANA, KAMNIŠKA ULICA

Telefon 21-895, 21-888, 20-157

IZDELUJE

- toplovodne, parne in toplozračne centralne kurjave
- visokotlačne parne in vročevodne napeljave
- prezračevalne in odsesovalne napeljave
- vodovodne instalacije in vertikalne kanalizacije
- stavbno kleparstvo

MONTIRA

- sanitarne naprave

PRIPRAVLJA

- projekte za navedena dela

TRGOVSKO PODJETJE

Petrol

LJUBLJANA — VOŠNJAKOVA ULICA 2

nudi potrošnikom vsa potrebna pogonska goriva in maziva
v bencinskih servisih in skladiščih po vsej Sloveniji

slovenija

avto

LJUBLJANA, PREŠERNOVA 40

Trgovina na debelo in drobno z motornimi vozili vseh vrst, skladišča in trgovske poslovalnice z rezervnimi deli, avto in moto-gumami, splošnim in električnim avtomaterialom, bicikli in gradbenimi stroji domače proizvodnje.

Sodobno urejena servisna in remontna dejavnost v servisih na Tržaški cesti 133 in v Černetovi ulici 26 v Ljubljani.

POSLUŽITE SE ODLIČNIH PROIZVODOV PODJETJA

tovarne bonbonov,
čokolade
in peciva
v Ljubljani

šumi

Nad kvaliteto naših proizvodov
ne boste nikdar razočarani!

SLAŠČIČARNA

„Ledina“

LJUBLJANA, Gradišče 17

vam nudi prvovrstne slaščice vseh vrst v svojih poslovalnicah:

TRG OF 14
JAGODA, MIKLOŠIČEVA 22
MOŠA PIJADE 41
NAZORJEVA 1
GRADIŠČE 17
MESTNI TRG 17
DOLENJSKA 68
KINO BONBONIERA VIČ

Restavracija KOPER

- DNEVNO SVEŽE RIBE
- BOGATA IZBIRA JEDIL
- TOČIMO PRISTNA ISTRSKA VINA

OBIŠČITE NAS!

ZAVAROVALNA SKUPNOST ZA LRS

V LJUBLJANI — MIKLOŠIČEVA 19
TEL. 33-822

**USNJE, USNJENO GALANTERIJU,
ČEVLJARSKO-SEDLARSKO ORODJE
IN POTREBŠČINE — AVTO GUME,
TEHNIČNO GUMO — PLASTIČNE
MASE, PLASTIČNO GALANTERIJU —
TEHNIČNI TEKSTIL, VRVARKE
IZDELKE — ZAŠČITNA SREDSTVA —
KOVINSKO GALANTERIJU
BIŽUTERIJO — DOMAČE IN
UVOŽENE IGRAČE — IZBERITE
V SORTIRANIH ZALOGAH**

VELETRGOVINE

ASTRA LJUBLJANA
BEŽIGRAD 6 — TELEFON: 32-394

COSMOS

INOZEMSKA ZASTOPSTVA

LJUBLJANA, Celovška cesta 34, telefon 33-351

KONSIGNACIJSKA SKLADIŠČA — SERVIS

Državna založba Slovenije

je izdala v letu 1964 v knjižni zbirki

BIOGRAFIJE

v štirih knjigah tri življenjepisne romane o treh znamenitih zgodovinskih osebnostih:

John Erskine: KRATKOTRAJNA SREČA
FRANCOISA VILLONA

Irving Stone: V ZANOSU IN OBUPU
(MICHELANGELO) I. in II. knjiga

Herman Kesten: KOPERNIK IN NJEGOV SVET

V letu 1965 so na programu v knjižni zbirki

BIOGRAFIJE

naslednja dela:

Walter G. Armando: PAGANINI

Charlie Chaplin mlajši: MOJ OČE CHARLIE
CHAPLIN

Werner Steinberg: DAN JE ZALJUBLJEN V NOČ
(roman o H. Heineju)

Irving Stone: LJUBEZEN JE VEČNA (roman o
Mary T. Lincolnovi in Abrahamu Lincolnu)

Na zbirko se lahko naročite v vseh knjigarnah ali pri

DRŽAVNI ZALOŽBI SLOVENIJE

Ljubljana, Mestni trg 26

Brzjav
Tesnilka Medvode
Telefon
71-006

TOVARNA TESNIL IN PLASTIČNIH MAS

Naši izdelki:

tesnilne plošče »PAROLIT« v kvalitetah 10, 25, 40,
acidit, oilit in armirani
slojaste plastične mase »IZOTEKST«, »IZOCART«
frikcijski materiali (obloge sklopk, zavorne obloge)
tesnila za industrijo motorjev in motornih vozil,
rezervni deli

Zahtevajte prospekte in cenik!

Jugotehnika

- »ELEKTROVAL«, Ljubljana – Mesni trg 15
- »ELEKTROCENTER«, Ljubljana – Čopova 4
- »RADIOCENTER«, Ljubljana – Cankarjeva 3
- »BLISK«, Ljubljana, Titova 61
- »JUGOTEHNIKA«, Ljubljana – Dalmatinova 11
- »RADIOCENTER«, Domžale – Ljubljanska 2
- »RADIOCENTER«, Bled
- »RADIOCENTER«, Kranj – Koroška 9
- »RADIOCENTER«, Maribor – Partizanska 6

SEMENARNA LJUBLJANA

Gospodsvetska cesta 5

Prodajamo na debelo in drobno vse vrste in sorte kakovostnih semen krmnih, vrtnih in cvetličnih rastlin.

Cenjenim odjemalcem nudimo bogat izbor zelenjadnih in cvetličnih semen v originalnih zaprtih vrečkah.

Zagotavljamo odjemalcem, da bodo v naših poslovalnicah

v LJUBLJANI, Gospodsvetska 5, Vodnikov trg 4

v MARIBORU, Dvoržakova 4

v ZAGREBU, Kraševa 2.

v BEOGRADU, Prizrenska 5

solidno postreženi po konkurenčnih cenah.

TUBA

LJUBLJANA, KAMNIŠKA 20

TOVARNA KOVINSKIH IN PLASTIČNIH IZDELKOV

proizvaja izdelke iz plastičnih mas za farmacevtsko, kemično, avtomobilsko, električno in radio-tehnično industrijo, kakor tudi predmete za široko potrošnjo, tehnične izdelke in embalažo iz aluminija, svinčeno ter pokositreno embalažo.

SLAŠČIČARNA

Bežigrad

TITOVA 101

TELEFON 37-662

SE PRIPOROČA!

Podjetje
za promet
z odpadki

Ljubljana,
Parmova 33

s svojimi odkupnimi postajami v vseh večjih krajih Slovenije

**ODKUPUJE VSE VRSTE ODPADKOV PO NAJVIŠJIH
DNEVNIH CENAH**

SLOVENIJA VINO

Ljubljana, Frankopanska 11

nudi za izvoz in domači trg:

- kvalitetna namizna in steklenična vina, slivovko,
- Wine's Brandy, Vermouth, Extra Bacchus

Priporočamo se za obisk v naši trgovini na Cankarjevi cesti 6
in točilnici v Šentvidu pri Ljubljani.

GROSUPLJE

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE GROSUPLJE

Telefon Grosuplje 13

Tekoči račun pri Narodni banki

Grosuplje 60ⁿ-21

1-18

projektiramo in izvajamo vsa gradbena dela

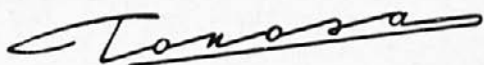
ZA ZIMO IN ŠPORT HOLA - HOP,

ZA VSAKO PRILOŽNOST

PA NOGAVICE, IZDELEK

TOVARNE NOGAVIC

LJUBLJANA

Blago za večerne obleke, najbolje izberete v trgovinah

Veletekstila - Kresija

Ostale modne predmete (srajce, kravate, pletenine) v galanterijskih trgovinah CVETA, Stritarjeva 6, PERLON, ČOPOVA 12, AJDOVŠČINA, Gosposvetska 1, MOŠKA IN ŽENSKA MODA, Trubarjeva 27, CVETA, Miklošičeva 22, SVILA, Trubarjeva 9, VELETEKSTIL, Celovška 99, VELETEKSTIL — ŠIŠKA, Zvezna ulica.

TOVARNA ELEKTRIČNIH APARATOV LJUBLJANA, Rimska c. 17

IZDELUJE: releje za zaščito, daljinska stikala zračna do 100 A in oljna do 15 A s termično zaščito, zaščito proti požaru, programska stikala vseh vrst, aparate s področja industrijske elektronike, merilne in specialne transformatorje, signalne naprave za elektrogospodarstvo in industrijo.

tops

**TOVARNA PISARNIŠKIH
STROJEV IN PRECIZNE
MEHANIKE - LJUBLJANA**

LJUBLJANA - SAVLJE 18 a • Telefon: centrala 382-271 do 382-274 — glavni direktor 382-270 — komercialni direktor 382-275 — tehnični direktor 382-212 • Telegram: TOPS, Ljubljana.

Saturnus

TOVARNA KOVINSKE EMBALAŽE LJUBLJANA

PROIZVAJA VSE VRSTE LITOGRAFIRANE
EMBALAŽE — KOT EMBALAZO ZA PRE-
HRAMBENO INDUSTRIJO, GOSPODINJSKO
EMBALAZO, BONBONIERE ZA ČOKOLADO,
KAKAO IN BONBONE TER RAZNE VRSTE
LITOGRAFIRANIH IN PONIKLJANIH PLAD-
NJEV. RAZEN TEGA PROIZVAJAMO ELEK-
TRICNE APARATE ZA GOSPODINJSTVA KOT
N. PR. ELEKTRICNE PEČI.

IZDELUJEMO TUDI PRIBOR ZA AVTOMO-
BILE IN KOLESA, IN SICER AVTOMOBILSKE
ZAROMETE, VELIKE IN MALE, ZADNJE SVE-
TILKE, STOP-SVETILKE, ZRAČNE ZGOSČE-
VALKE ZA AVTOMOBILE IN KOLESA TER
ZVONCE ZA KOLESA. IZDELUJEMO TUDI
PLOČEVINASTE LITOGRAFIRANE OTROSKE
IGRACE.

SLOVENIJAŠPORT

**TRGOVSKO PODJETJE
NA MALO IN VELIKO
V LJUBLJANI**

S POSLOVALNICAMI V MARIBORU, KRANJU, CELJU IN JESENICAH VAM NUDI V VELIKI IZBIRI ŠPORTNO IN TELOVADNO ORODJE, CAMPING OPREMO, SMUČARSKO OPREMO, OPREMO ZA PODVODNI RIBOLOV, DVOKOLESA, ŠPORTNO OBUTEV IN OBLAČILA TER DRUGE ŠPORTNE REKVIZITE

**Dobra kvaliteta
— zmerne cene.**

**Oglejte si
bogate zaloge
v vseh
poslovalnicah**

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE

SLOVENIJA CESTE

prevzema in izvršuje
vsa gradbena dela na objektih
visoke in nizke gradnje

Specializirano podjetje
za gradnjo cest z različnimi sistemi
vozišč, predorov ter za asfaltna
dela.

Lastna mehanizacija z obrati
za popravilo in izdelavo
gradbenih strojev.

Lastni projektivni biro.
Dobava kmetijskih agregatov
iz lastnih kamnolomov.

**LJUBLJANA
Pražakova 1**

ZDRUŽENE PAPIRNICI - LJUBLJANA

sedež: V E V Č E — p. Ljubljana-Polje

Ustanovljena leta 1842

IZDELUJE:

SULFITNO CELULOZO I. a za vse vrste papirja

PINOTAN za strojila

BREZLESNI PAPIR za grafično in predelovalno industrijo, za reprezentativne izdaje, umetniške slike, propagandne in turistične prospekte, za pisemski papir in kuverte najboljše kvalitete, za razne protokole, matične knjige, obrazce, šolske zvezke in podobno.

SREDNJEFIN PAPIR za grafično in predelovalno industrijo; za knjige, brošure, propagandne tiskovine, razne obrazce, šolske zvezke, risalne bloke in podobno.

KULERJE za kuverte, obrazce, bloke, fomularje, reklamne in propagandne tiskovine

KARTONE za kartoteke, fascikle, mape.

RASTER PAPIR brezlesni in srednjefin za šolske zvezke, za uradne in druge namene.

PELURNI PAPIR bel in v barvi.

ZAHTEVAJTE VZORCE!

ŽIČNICA

LJUBLJANA, TRŽAŠKA 69

Telefon 21-686, 22-194

Izdelujemo, projektiramo in montiramo industrijske, gozdne, turistične in športne žičnice in žerjave.

Zahtevajte ponudbe tudi za lesno obdelovalne stroje in naprave.

Kemična tovarna Moste

Ljubljana

Ob železnici 14

Telefon: h. c. 30-351,
komerc. odd. 30-732,
direktor 33-112,
poštni predal 589/XI.

Proizvaja po svetov-
no znani kvaliteti, v
tuzemstvu pa prodaja
po najnižjih cenah:

Aluminijev oksid –
glinica Al_2O_3

Aluminijev hidrat
 $Al(OH)_3$

Aluminijev sulfat
 $Al_2(SO_4)_3 \times H_2O$

Kalijev-aluminijev
sulfat $K_2SO_4 \times$
 $Al_2(SO_4)_3 \cdot 24 H_2O$

Živosrebrov oksid
 HgO

Kalomel Hg_2Cl_2

Zahtevajte ponudbe in vzorce in prepričali se boste!

ETO

UPORABLJAJTE PRI PRIPRAVI MESNIH,
BREZMESNIH JUH TER JUH IZ KOSTI

ETO

JE ODLIČEN DODATEK PRI KUHANJU
SRBSKEGA PASULJA, PASTA FIZOLA
TER RAZNIH PRIKUH.

Ljubljana, Mestni trg 24

**trgovsko izvozno podjetje za
domačo in umetno obrt,**

**odkupi in prodaja izdelke domače in umetne obrti Slovenije
in Jugoslavije.**

ENGRO — DETAJL — IZVOZ — UVOZ

drama

gledališki list